

БЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права та лінгвістики

Кафедра славістичної філології, педагогіки та методики викладання

Погоріла С.Г., Тимчук І.М.

Методика викладання у вищій школі

Частина 1

Методичні вказівки для підготовки до практичних занять

для студентів галузі знань 10 «Природничі науки»

спеціальності: 101 «Екологія та охорона навколишнього середовища»

(ОКР магістр)

за кредитно-трансферною системою організації навчального процесу

Біла Церква – 2018

Укладачі: Погоріла С.Г. канд. пед. наук
Тимчук І.М. канд. пед. наук

Методичні вказівки.: Методика викладання у вищій школі: Методичні вказівки для
підготовки до практичних занять (Частина 1)
для студентів галузі знань 10 «Природничі науки»
спеціальності: 101 «Екологія та охорона навколишнього середовища»
(ОКР магістр)
за кредитно-трансферною системою організації навчального процесу
Біла Церква, 2018. 61 с.

Рецензент:

Хахула Л.П., канд.пед.наук, доцент кафедри менеджменту.

Методичні вказівки укладено відповідно до програми курсу «Методика викладання у вищій школі» і орієнтовано на організацію аудиторної та позааудиторної роботи студентів згідно з вимогами кредитно-трансферної системи навчання.

Методичні вказівки містять змістові модулі курсу, матеріали лекцій та практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів, творчі завдання, запитання та завдання для самоконтролю, тематику рефератів з навчальної дисципліни та словник термінів і призначені для забезпечення аудиторної та самостійної роботи студентів магістратури.

ЗМІСТ

1. Перелік умовних позначень.	4
2. Вступ. Опис предмета навчальної дисципліни.	5
3. Програма.	7
4. Структура навчальної дисципліни	8
5. Зміст навчальної дисципліни	9
6. Методи навчання	11
7. Форми поточного та підсумкового контролю	12
8. Засоби оцінювання результатів навчання	12
9. Критерії оцінювання	13
10. Індивідуальні завдання	14
11. Матеріали до практичних занять	14
12. Тестові завдання для самоконтролю	34
13. Теми рефератів	41
14. Питання до заліку	42
15. Словник термінів	43
16. Додатки	58

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО	<i>заклад вищої освіти</i>
НПП	<i>науково-педагогічний працівник</i>
ОКХ	<i>освітньо-кваліфікаційна характеристика</i>
ОКР	<i>освітньо-кваліфікаційний рівень</i>
ППП	<i>професійно-педагогічна підготовка</i>
ППГ	<i>професійно-педагогічна готовність</i>
ППД	<i>професійно-педагогічна діяльність</i>
ОПП	<i>освітньо-професійна програма</i>
ТЗН	<i>технічні засоби навчання</i>
ЗУН	<i>знання, уміння, навички</i>

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни є освітній процес та процес професійної підготовки фахівців, культурної еліти сучасного суспільства; вивчення закономірних зв'язків, що існують між вихованням та навчанням студентів у ЗВО; розробка на цій основі методологічних, теоретичних та методичних проблем становлення сучасного висококваліфікованого фахівця екологічної галузі.

Предмет методики викладання у вищій школі (ВШ) охоплює:

- ЗВО як педагогічну систему;
- функціонування та ефективність педагогічного процесу у ЗВО;
- педагогічну діяльність науково-педагогічних працівників (НПП);
- педагогічні закономірності формування й розвитку особистості студента;
- процес вищої освіти й самоосвіти;
- навчання у ЗВО;;
- форми, методи, педагогічні технології у ЗВО;
- самостійну роботу студентів ЗВО, педагогічно керовану науково-педагогічними працівниками;
- особистість науково-педагогічного працівника;
- педагогічні закономірності взаємодії науково-педагогічних працівників та студентів у навчально-виховному процесі;
- студентські колективи;
- колективи (кафедри, факультети, ЗВО) науково-педагогічних працівників.

Міждисциплінарні зв'язки: методика викладання у вищій школі вивчається після вивчення таких навчальних дисциплін, як екологічна психологія, педагогіка і психологія вищої школи, методика та організація наукових досліджень, а також дисциплін фахового спрямування.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Професійно-педагогічна підготовка магістрів з екології.
2. Психолого-педагогічні особливості процесу викладання у вищій школі.

Мета та завдання навчальної дисципліни Метою навчальної дисципліни «Методика викладання у ВШ» є дослідження закономірностей виховання і навчання студентів та розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого фахівця. Мета дисципліни реалізується шляхом виконання таких основних завдань: аналіз соціально-історичних характеристик системи вищої освіти; аналіз змісту, форм і методів навчання,

розвитку і виховання студентів у ЗВО; аналіз методів контролю та оцінки успішності студентів на основі системного підходу; розробка нових технологій навчання і виховання у ВНЗ; розкриття педагогічних закономірностей формування студентів екологічного факультету як майбутніх фахівців. Основною метою викладання даного курсу, на нашу думку, є озброєння студентів ґрунтовними знаннями щодо особливостей вищої освіти як педагогічної системи, ефективність функціонування котрої визначається насамперед здатністю суб'єктів та об'єктів навчання і виховання до продуктивної особистісної, інтелектуальної та професійної взаємодії. Реалізація даної мети є можливою за виконання певних завдань: - ознайомлення студентів з досвідом становлення вітчизняної системи вищої освіти, традиціями перших демократично-елітних навчальних закладів, які розвивали майбутніх учених, видатних діячів культури, громадських діячів; - обґрунтування ролі сучасної вітчизняної системи професійної підготовки у світовому просторі науки та освіти, здійснення аналітичної роботи щодо наслідків її реформування, використання традиційного дидактичного потенціалу та прогнозування можливих наслідків застосування людиноцентричних педагогічних технологій; - формування практичних умінь та навичок з використання методів активізації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів професійної підготовки; - оволодіння студентами стратегіями та методами створення позитивної емоційно-педагогічної атмосфери, конструктивного регулювання конфліктів у системі «викладач - студент». До завдань методики викладання у ВШ також належать: вивчення діалектичних взаємозв'язків об'єктивних та суб'єктивних, соціальних та природних факторів виховання і розвитку студентства, його потенційних та реальних можливостей; співвідношення цілей і засобів навчання; розробка теорії та методики навчання, які науково-педагогічний працівник має враховувати у своїй практичній діяльності, а також критеріїв її ефективності на основі закономірностей цих процесів.

Методика викладання у ВШ виконує такі функції: аналітичну: теоретичне вивчення, опис, аналіз педагогічних явищ і процесів, причинно-наслідкових зв'язків; аналіз, узагальнення та інтерпретація й оцінка педагогічного досвіду; прогностичну: забезпечення наукового обґрунтування цілей, планування педагогічного процесу, ефективного керівництва освітньою політикою;

проективно-конструктивну: розробка нових технологій та втілення результатів досліджень.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин 3 кредити ЄКТС.

Від студентів вимагається:

1. Ведення тематичного словника.
2. Опрацювання літератури з кожної теми (форма опрацювання довільна: план-конспект, опорний конспект, тези, таблиця, схема тощо).
3. Виконання тестів та індивідуальних творчих завдань.
4. Аналітичний огляд наукових статей.
5. Написання самостійних та модульних контрольних робіт.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Змістовий модуль 1. Професійно-педагогічна підготовка магістрів у ВНЗ

- 1.1. Методика викладання у вищій школі як навчальна дисципліна. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти.
- 1.2. Методологічні основи навчання фахівців екологічної галузі. Основні форми організації навчального процесу. Поняття про активні форми навчання.
- 1.3. Лекція як організаційно-методична форма навчання..
- 1.4. Методичні основи підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять.
- 1.5. Основи педагогічного контролю та оцінювання знань у вищій школі.

Змістовий модуль 2. Психолого-педагогічні особливості процесу викладання у вищій школі.

- 2.1. Соціально-психологічна характеристика студента вищого навчального закладу як об'єкта вищої освіти та професійної підготовки.
- 2.2. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу.
- 2.3. Особливості педагогічного спілкування викладача та студентів.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі					усього	у тому числі		
л		п	ла б.	ін д.	с. р.	л		п	інд .	с. р.
1	2	3	4	5	6	7				
Модуль 1.										
Змістовий модуль 1. Професійно-педагогічна підготовка магістрів у ЗВО										
Тема 1.1.	12	2	2			8				
Тема 1.2.	12	2	2			8				
Тема 1.3.	12	2	2			8				
Тема 1.4.	12	2	2			8				
Тема 1.5.	12	2	2			8				
Разом за змістовим модулем 1	60	10	10			40				
Модуль II.										
Змістовий модуль 2. Психолого-педагогічні особливості процесу викладання у вищій школі.										
Тема 2.1.	7	2	2			10				
Тема 2.2.	7	2	2			10				
Тема 2.3.	2	2	2							
Разом за змістовим модулем 2	30	4	4			20				
Усього годин	90	16	16			60				

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, лб – лабораторно-практичні заняття; інд – індивідуальні завдання, СРС – самостійна робота студентів.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекції

Тема і зміст лекції	К-ть годин
<i>Змістовий модуль 1. Професійно-педагогічна підготовка магістрів у ВНЗ</i>	
1.1. Методика викладання як навчальна дисципліна. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти. Суперечності педагогічного процесу у ЗВО. Основні завдання педагогічного процесу у ЗВО та напрями підвищення його ефективності. Закономірності та принципи педагогічного процесу у ЗВО. Основні підходи до освіти, навчання та виховання студентів.	2
1.2. Методологічні основи навчання фахівців екологічної галузі. Основні форми організації навчального процесу. Методи навчання. Засоби навчання. Поняття про активні форми навчання.	2
1.3. Методика підготовки та проведення лекцій у вищій школі. Лекція як форма організації навчального процесу. Види лекцій. Вимоги до лектора.	2
1.4. Методичні основи підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять. Історія виникнення семінарської форми організації навчання у закладі вищої освіти. Структура семінарського заняття. Види семінарських занять: просемінари, семінари, спецсемінари, наукові студентські семінари. Методика проведення практичних та лабораторних занять.	2
1.5. Основи педагогічного контролю та оцінювання знань у вищій школі. Методи контролю і самоконтролю. Поняття про ECTS – європейську систему перезарахування та накопичення кредитів. Порядок призначення кредитів ECTS.	2
<i>Змістовий модуль 2.</i>	
2.1. Соціально-психологічна характеристика студента закладу вищої освіти як об'єкта вищої освіти та професійної підготовки. Студент як суб'єкт та об'єкт навчальної діяльності. Стадії професіоналізації особистості студента. Класифікація об'єктів професійної підготовки.	2
2.2. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу. Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей. Типологія особистості науково-педагогічних працівників.	2
2.3. Особливості педагогічного спілкування викладача та студентів. Поняття про педагогічне спілкування, його особливості та види. Стиль педагогічного спілкування. Комунікативні бар'єри при взаємодії викладача та студентів. Малоефективні моделі педагогічного спілкування. Поведінка викладача з урегулювання конфліктів: основні стратегії та методи.	2
Всього	16

Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості організації освітнього процесу у ВШ. ECTS як засіб створення відкритого європейського освітнього простору.	2
2	Багаторівневий підхід до класифікації методів навчання	2
3	Методика підготовки та проведення лекції.	2
4	Методика організації і проведення семінарських, практичних, лабораторних занять.	2
5	Критерії і норми оцінювання навчальних досягнень студентів.	2
6	Організація і види самостійної роботи студентів.	2
7	Організація професійної діяльності викладача ЗВО. Типологія викладачів ЗВО.	2
8	Стили педагогічного спілкування. Поняття про неефективні стилі спілкування.	2
	Разом	16

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні нормативні документи, що визначають організацію навчального процесу.	3
2	Положення про організацію навчального процесу у ЗВО	3
3	Методологічні основи підготовки та проведення ділових ігор.	3
4	Методика роботи з підручником та вивчення наукової літератури.	3
5	Види виробничої практики студентів ЗВО.	3
6	Прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.	3
7	Мотивація у навчанні.	3
8	Методи інтерактивного та проблемного навчання.	3
9	Стили педагогічного спілкування	3
10	Шляхи формування професійної спрямованості студента.	3
11	Професіограма викладача ЗВО	3
12	Соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі.	3
13	Консультації як форма роботи зі студентами	3
14	Дистанційне навчання як самостійний елемент сучасної підготовки студентів.	3
15	Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.14. статті.1-7	3
16	Закон України «Про вищу освіту» статті. 47-51	3
17	Застосування сучасних ТЗН у процесі навчання.	3
18	Науково-дослідна діяльність студентів магістратури	3
19	Система вищої освіти в Німеччині (та ін.країнах на вибір студентів)	3
20	Робота з першоджерелами.	3
	Разом	60

Примітка: У розрахунку годин на виконання самостійної роботи передбачено час на виконання індивідуальних завдань.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час лекційного курсу застосовуються слайдові презентації у програмі Microsoft Office Power Point, евристична бесіда, дискусійне обговорення проблемних питань.

Практичні заняття проводяться у вигляді семінарів-практикумів з виконанням ситуаційних завдань – індивідуальних та в групах; конференцій; ділових та рольових ігор.

Організація навчання у вищій школі забезпечується засобами поєднання аудиторної і поза аудиторної форм навчання. До традиційних форм організації навчального процесу (видів навчальних занять) відносять:

- лекції;
- практичні заняття;
- самостійну аудиторну роботу студентів;
- самостійну позааудиторну роботу студентів;
- консультації;

Лекційні та практичні заняття побудовані за наступними методами навчання у Вищій школі.

Пояснювально-ілюстративний метод. Студенти здобувають знання, слухаючи лекцію, з навчальної або методичної літератури, сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, теорій, підходів, оцінок, висновків.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, викладач, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – в організації активного пошуку розв'язання висунутих викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює викладач або самі студенти на основі роботи із періодичною літературою та з навчальними посібниками. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, – перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Робота з першоджерелами. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу, студенти самостійно вивчають літературу, джерела, аналізують, порівнюють та роблять висновки. Ініціатива, самостійність, творчий пошук, виявляються в дослідницькій діяльності найповніше.

ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль з предмету «Методика викладання у вищій школі» включає тематичне оцінювання та модульний контроль.

Тематичне оцінювання аудиторної та самостійної роботи студентів здійснюється на основі отриманих ними поточних оцінок за усні та письмові відповіді з предмету, самостійні, практичні та контрольні роботи.

Поточний контроль за виконанням ІНДЗ здійснюється відповідно до графіку виконання завдання.

Модульний контроль проводиться у формі комп'ютерного тестування.

Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних робіт за різними формами поточного контролю виставляється студентам у журнал академічної групи та електронний журнал після кожного контрольного заходу.

Підсумковий контроль навчальної діяльності студентів здійснюється у формі заліку за результатами поточного контролю (тематичного оцінювання, виконання ІНДЗ та модульного контролю). Результати заліку оприлюднюються в журналі академічної групи до початку екзаменаційної сесії.

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінка за лекційне заняття виставляється за активність студента в дискусії та за наявність і якість конспекту.

Оцінку на практичному занятті студент отримує за виконані проекти, зроблені доповіді, презентації, реферати, есе, аналітичний огляд статей та активність під час дискусій.

Під час модульного та підсумкового контролю засобами оцінювання результатів навчання з дисципліни є стандартизовані комп'ютерні тести.

Діагностика знань студентів здійснюється з допомогою:

- 1) тестування за результатами самостійної роботи;
- 2) обговорення проблемних завдань та запитань на практичних заняттях;
- 3) модульних контрольних робіт;
- 4) тестування у комп'ютерному класі на заліку.
- 5) виконання індивідуальних завдань.
- 6) робота з першоджерелами.
- 7) ведення тематичного словника.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за чотирирівневою шкалою – «2», «3», «4», «5».

Критерії оцінювання результатів навчання за чотирирівневою шкалою

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано завдання. Водночас здобувач вищої освіти має продемонструвати вміння аналізувати і оцінювати явища, факти і процеси, застосовувати наукові методи для аналізу конкретних ситуацій, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів, докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Добре»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано 75 % завдань. Водночас здобувач вищої освіти виявляє навички аналізувати і оцінювати явища, факти і події, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів та докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Задовільно»	Отримують за роботу, в якій правильно виконано 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти не виявив вміння аналізувати і оцінювати явища, факти та недостатньо обґрунтував твердження та висновки, недостатньо певно орієнтується у навчальному матеріалі.
«Незадовільно»	Отримують за роботу, в якій виконано менш як 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти демонструє невміння аналізувати явища, факти, події, робити самостійні висновки та їх обґрунтувати, що свідчить про те, що студент не оволодів програмним матеріалом.

Критерії оцінювання за дворівневою шкалою

Під час проведення заліку навчальні досягнення студентів оцінюються за дворівневою шкалою: зараховано, незараховано.

Оцінка «зараховано» (60–100 балів) ставиться студентові, який виявив знання основного навчального матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і майбутньої роботи за фахом, здатний виконувати завдання, передбаченні програмою, ознайомлений з основною рекомендованою літературою; під час виконання завдань припускається помилок, але демонструє спроможність їх усувати.

Оцінка «незараховано» (1–59 балів) ставиться студентові, який допускає принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не може продовжити навчання чи розпочати професійну діяльність без додаткових занять з відповідної дисципліни.

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		іспит	залік
90–100	A	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	
75–81	C		
64–74	D	Задовільно	
60–63	E		

35–59	FX	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання
1–34	F	Незадовільно (незараховано) з обов'язковим повторним вивченням

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам вищої освіти за підсумкового контролю «залік»

Види робіт	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	ІНДЗ	Загальний бал
Максимально можлива кількість балів	20	40	10	10	20	100

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з дисципліни «Методика викладання у вищій школі» – це вид науково - дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Метою індивідуального завдання є систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної діяльності, творче застосування знань і вмінь.

Зміст ІНДЗ - завершена практична робота, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час теоретичних, практичних занять та самостійного опрацювання навчального матеріалу.

Види ІНДЗ: (на вибір студента)

1. Розробити та презентувати модель професійної компетентності викладача вищого навчального закладу.
2. Розробити дидактичний комплект із фахових дисциплін (дисципліна за вибором студентів).
4. Розробити критерії незалежної експертизи дидактичного комплекту. Форма презентації на вибір студентів (комп'ютерна презентація, метод незалежного оцінювання).
5. Зробити аналітичний огляд наукових статей, об'єднаних спільною науковою тематикою (Додаток А).
6. Підготувати план-конспект лекції з фахової дисципліни.(Додаток В).
7. Підготувати план-конспект семінарського заняття в активній формі (Додаток С).

МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Професійно-педагогічна підготовка магістрів у ЗВО

Тема 1.1. Методика викладання у вищій школі як навчальна дисципліна. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти.

1. Методика викладання як навчальна дисципліна. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти. Суперечності педагогічного процесу у ЗВО.

2. Основні завдання педагогічного процесу у ЗВО та напрями підвищення його ефективності
3. Закономірності та принципи педагогічного процесу у ЗВО.
4. Основні підходи до освіти, навчання та виховання студентів.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з наявними в літературі визначеннями поняття «педагогіка вищої школи», «методика викладання у вищій школі», прокоментуйте їх.
2. Порівняйте тлумачення понять «навчання», «процес навчання», і «навчальний процес» у різних авторів навчальних посібників і додатковій літературі.
3. З позиції сучасного студента ЗВО та майбутнього науково-педагогічного працівника запропонуйте доповнення до концепції розвитку вищої освіти України.
4. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.
5. Здійсніть аналіз Закону України «Про вищу освіту».
6. Дайте визначення поняттю «Освітній процес», виходячи зі статті 47 Закону України «Про вищу освіту».
7. Ким затверджується положення про організацію освітнього процесу?
8. Що сказано у Законі України «Про вищу освіту» щодо мови викладання у ЗВО?
9. Яким чином здійснюється практична підготовка осіб які навчаються у ЗВО.
10. Ознайомтеся із структурою підготовки фахівців у закладі вищої освіти, де ви навчаєтеся.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Здійсніть коментар складових предмету дослідження педагогіки вищої школи.
2. У чому полягає зв'язок між предметом, метою та завданнями педагогіки вищої школи? Прослідкуйте зв'язок між функціями педагогіки вищої школи.
3. Доведіть, що педагогіка вищої школи є наукою та мистецтвом.
4. Якою є роль методологічних категорій педагогіки вищої школи ?
5. Здійсніть, за вашим вибором, коментар трьох педагогічних принципів на основі досвіду навчання у ЗВО. Наведіть приклади їхньої реалізації та порушення у системі навчання у ЗВО.
6. Наведіть приклади втілення та порушення педагогічних принципів у системі навчання, на основі досвіду навчання у ЗВО.
7. Що ви розумієте під «якістю вищої освіти»?
8. На основі змісту дефініції «професійний розвиток студента» уточніть чинники його фахової динаміки.
9. Розкрийте наукові засади формування змісту освіти у ЗВО України та з'ясуйте його особливості за використання особистісно зорієнтованого підходу до професійної підготовки студентів.
10. Охарактеризуйте основні документи, які визначають зміст освіти у ЗВО України.

Література

1. Алексюк А.А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 316 с.
3. В.І.Бобрицька, О.Б.Жильцов Вища педагогічна освіта: теорія і практика проектування: навч.метод.посібник –Полтава: Скайтек, 2011.-56 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 .
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. – К.: Знання, 2005.

6. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. – К.: ІНТЕЛ, 1995. - 166 с.
7. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. – К.: Центр навч. л-ри, 2009.– 472с.
8. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Для студентів-магістрів. – К.: НПУ, 2000. – 210 с.
9. Н.П. Волкова. Педагогіка: посібник. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 576 с.

Тема 1.2.   Методологічні основи навчання фахівців екологічної галузі. Основні форми організації навчального процесу. Поняття про активні форми навчання.

- 1.Основні групи методів навчання у вищій школі.
- 2.Засоби навчання у ЗВО.
- 3.Форми організації навчання.
- 4.Поняття про активні форми навчання.

Завдання з вивчення першоджерел.

Проаналізуйте статтю Денисюк В.В. (Якість освіти – візитна картка навчального закладу./ В.В.Денисюк, Т.М.Кулик, К.С.Опалко // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. №2 (додаток 2) – 2013 р. – Луцьк СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «ВолиньПоліграф». – С.464-470.)

Дайте визначення поняттю «якість вищої освіти».Що, на вашу думку визначає якість вищої освіти? (Користуйтеся визначеннями, поданими у Законі України «Про вищу освіту»).

Завдання для самостійної роботи.

1. Ознайомтеся із Законом України «Про вищу освіту» й выпишіть завдання освіти, зокрема ті, що стоять перед сучасними вищими навчальними закладами.
2. Які існують форми навчання у ЗВО, чи можуть вони поєднуватися? Назвіть форми організації освітнього процесу. Чи має право навчальний заклад встановлювати інші форми? Наприклад.
3. Знайдіть у науково-педагогічній літературі різні класифікації методів навчання і проаналізуйте їх.
4. Назвіть переваги та недоліки методу тестів.
5. З позиції сучасного студента ЗВО та майбутнього науково-педагогічного працівника запропонуйте доповнення до концепції розвитку вищої освіти України.
6. Назвіть активні методики навчання. У чому їх перевага?
7. Які методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності вам відомі?
8. У чому полягає цінність методу пізнавальної ділової гри як засобу стимулювання інтересу до навчання?
9. Назвіть основні форми організації і відповідні їм методи поточного контролю знань та умінь студентів.
10. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.
11. Які методи, на Вашу думку, найбільш ефективні у викладанні предметів Вашого фаху

Тест на схильність до педагогічної професії (За І.Зязюном)

(Запропоновані якості «приміряйте» на себе і оцініть ступінь їх виразності, виходячи з такої системи оцінок: 5-так; 4- в основному так; 3 – важко сказати; 2- швидше за все ні; 1 – ні.

1. Чи вважають інші, що ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?
  2. Чи у вас довго зберігається осадок у душі від різного роду переживань, що виникають при спілкуванні (досада, радість, смуток)?
  3. Чи часто у вас буває піднесення і спад настрою?
  4. Чи важко і довго переживаєте критику на свою адресу?
  5. Чи сильно вас стомлює весела галаслива компанія?
  6. Ви помітно відчуваєте утруднення, соромитеся, коли доводиться знайомитися з людьми?
  7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжки, ніж спитати в інших?
  8. Чи часто ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?
  9. Ви довго добираєте потрібні слова, коли вам доводиться розмовляти?
  10. Ви віддасте перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?
- Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:
- 40-50 балів – вам не дуже підійдуть професії з частими напруженими міжособовими контактами;
- 30-40 балів – ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі;
- 20-30 балів – робота завдаватиме певних незручностей, але в цілому задовольнятиме вас;
- 10-20 балів – вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 .
2. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. пос. – К. Центр навч. л-ри, 2009.- 472 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К. Центр навч. л-ри, 2003.- 309 с.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка. – К., 2007. – 655 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник, - К., Академвидав., 2006.

Тема 1.3. Лекція як організаційно-методична форма навчання..

1. Лекція як форма організації навчального процесу.
2. Види лекцій.
3. Методика підготовки та проведення лекції.
4. Вимоги до лектора.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Чому вітчизняну систему організації навчання у вищій школі часто називають лекційно-семінарською?
2. Що спільного і які відмінності у поняттях "метод навчання" і "форми організації навчання" ?
3. Визначте основні ознаки індивідуальної, групової і фронтальної форм організації навчання у вищій школі.
4. У яких випадках, на Вашу думку, необхідність використання лекцій у вищій школі зростає? А у яких зменшується?
5. Визначте переваги та недоліки лекційного викладання у вищій школі.

6. Полегшується чи ускладнюється, на Вашу думку, робота викладача у ВНЗ в умовах постійного зростання кількості методів, прийомів та засобів навчання?
7. Якими Ви уявляєте "ідеального" лектора та "ідеальну" лекцію?
8. Яким методом навчання Ви особисто віддаєте перевагу (при вивченні теоретичних курсів та при вивченні практичних дисциплін)?
9. Розкрийте специфіку лекційних занять з дисциплін вашого фаху.
10. У чому полягають відмінності між методикою проведення традиційної лекції та проблемної?
11. Назвіть психологічні засоби, методи, прийоми підвищення ефективності професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції.
12. Опишіть порядок проведення лекцій в традиційній та активній формі.
13. Визначте функції і роль студентів при проведенні лекційного заняття в активній формі.
14. Назвіть психолого-педагогічні і дидактичні вимоги до проведення лекції у вищій школі.
15. Опишіть алгоритм підготовки до лекції.

Самостійна робота студентів

Підготуйте інформаційне повідомлення на одну з поданих тем:

1. Основні джерела збагачення педагогічної теорії і практики.
2. У чому, на вашу думку, суть наступного формулювання: «Психологія без педагогіки безкорисна, педагогіка без психології безсильна». Наведіть конкретні приклади їх взаємовпливу і взаємозбагачення.
3. Підготуйте план-конспект лекції з фахової дисципліни. (Додаток В).
4. До тематичного словника внесіть основні поняття теми та їх визначення.
5. Визначте критерії оцінювання якості лекції. Підготуйте шкалу оцінки.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 .
2. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. пос. – К. Центр навч. л-ри, 2009.- 472с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К. Центр навч. л-ри, 2003.- 309с.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка. – К., 2007. – 655с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник, - К., Академвидав., 2006.
6. Методы системного педаг. исследования (Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1980).
7. Барановська Л. В. Системний підхід до навчання студентів вищого аграрного закладу освіти професійного спілкування // Л.В. Барановська. Навчання студентів професійного спілкування: Монографія. – Біла Церква: БДАУ, 2002.- 256с.(тут с. 144-157).

Тема 1.4. Методичні основи підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять.

1. Мета , завдання і функції семінарських занять.

2. Види семінарських занять.
3. Методика проведення практичних занять.
4. Підготовка та особливості проведення лабораторних занять.

Запитання та завдання

1. Запропонуйте власний проект методики проведення практичних занять.
2. Як ви розумієте суть таких принципів навчання у вищій школі як доступність, оптимальність, культуровідповідність?
3. Семінарські заняття як форма організації навчання. Типи семінарських занять.
4. Особливості проведення семінарських занять з використанням сучасних методів викладання.
5. Сучасні технології навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі.
6. Дистанційне навчання в системі освіти: соціально-економічна потреба, сутність, умови ефективності.
7. Які показники якості практичного заняття є найголовнішими? Чому?
8. У чому відмінність семінарського та практичного заняття?

Самостійна робота студентів

1. Підготуйте повідомлення на тему «Суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем та студентами як основа інноваційного навчання».
2. Проаналізуйте внесок українських педагогів у дослідження проблем дидактики (на основі самостійного опрацювання теми: «Основні дидактичні концепції» (Мойсеюк Неля. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е вид., доповнене і перероблене. – К., 2007. – С.158-173). Та заповніть таблицю за такою схемою

Імена великих дидактів	Дати	Дидактичні ідеї
Я.А.Коменський	1552-1670	«Золоте правило» дидактики, принцип природовідповідності, новий зміст освіти, класно-урочна система.

3. Розробіть дидактичний комплект із фахових дисциплін (дисципліна за вибором студентів).
4. Розробити критерії незалежної експертизи дидактичного комплекту. Форма презентації на вибір студентів (комп'ютерна презентація, метод незалежного оцінювання).
5. Запропонуйте алгоритм проведення практичних (семінарських, лабораторних) занять.
6. Підготуйте план-конспект семінарського заняття в активній формі (Додаток С).

Тест-самооцінка професійно-педагогічної діяльності студента (За С.Вітвицькою)

Література:

1. Мойсеюк Неля. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е вид., доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

3. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. – К.: Інтел, 1995. – с. 40-49.
4. Фіцула М.М. Педагогіка. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2002. – С. 104-160.
5. Бондар В. Дидактика. – К., 2005.

Тема 1.5. Основи педагогічного контролю та оцінювання знань у вищій школі.

1. Сутність понять «контроль», «облік» та «оцінка» ЗУН. Функції контролю ЗУН студентів.

2. Види контролю та форми перевірки ЗУН студентів. Методи контролю ЗУН.
3. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.
4. Поняття про ECTS. Порядок призначення кредитів ECTS.

Завдання для самостійної роботи:

Прокоментуйте та доповніть перелік педагогічних вимог до контролю успішності студентів:

- ясність і конкретність мети контролю;
- об'єктивність, що виявляється у створенні таких умов, за яких студенти можуть максимально повно виявити свої знання, а також у висуненні єдиних вимог до них;
- систематичність;
- всебічність контролю - забезпечення перевірки теоретичних знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок;
- різноманітність видів, форм організації і методів контролю;
- врахування специфіки навчальної дисципліни;
- врахування індивідуальних особливостей студентів;
- доброзичливість, забезпечення позитивної емоційної атмосфери в ході контролю;
- зрозумілість критеріїв оцінки, поєднання оцінки з самооцінкою;
- аргументованість оцінки, її високий авторитет, неприпустимість упередженого ставлення до студентів;
- єдність вимог з боку науково-педагогічних працівників.

Робота з першоджерелами

Проаналізуйте статтю Зварич Ірини Засади педагогічного контролю й оцінювання знань студентів//Рідна школа - 2002. - №10 - с.19-21.

Завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять "діагностика", "контроль", "перевірка", "оцінка", "прогнозування", назвіть їх структурні компоненти.
2. Розкрийте зміст основних функцій діагностики знань і умінь студентів у вищому навчальному закладі.
3. Визначте сутність і основні завдання кожного з видів контролю.
4. Схарактеризуйте основні форми організації і відповідні їм методи поточного контролю знань, умінь студентів.

5. У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних дидактів немає єдиного погляду на визначення статусу заліків, іспитів, колоквіумів тощо. Їх непослідовно називають і формами організації контролю, і способами останнього. Сформулюйте і аргументуйте власну точку зору на зазначену проблему.

6. Наведіть перелік типових, на Ваш погляд, помилок системи оцінювання у вищій школі.

7. Як Ви розумієте зміст поняття "якість освіти"? На основі яких показників, на Вашу думку, можна об'єктивно оцінити якість підготовки фахівців у ВНЗ?

8. Порівняйте національну та зарубіжні моделі моніторингу якості вищої освіти. Знайдіть спільні та відмінні риси.

9. Що, на Ваш погляд, є змістом когнітивних, соціальних і психологічних результатів навчання у вищій школі?

10. Назвіть види, форми організації та методи контролю навчальних досягнень студентів, шляхи їх удосконалення.

Практичне завдання:

- Складіть питання для колоквіуму з дидактики вищої школи.
- Порівняйте особливості модульно-рейтингової системи оцінювання у вищій школі України та країни, мову якої вивчаєте.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 .
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання / Навч. посібник. - К.: ІСДО, 1999. - 220 с.
3. Бабанский Ю.К., Ильина Т.А. Педагогика высшей школы. — Алма-Ата: Мектеп, 1989. -С. 119-133.
4. Вакуленко В.М. Основи педагогіки вищої школи України: Навч. посібник. — Луганськ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту ім. Даля, 2001. — С. 168-187.
5. ЦзундзаА., Лосева Н. Вища школа: до проблеми тестування // Освіта і управління. — 2003.-Т. 6.-№3.-С. 114-118.
6. ЗільберштейнА.І., Солдатова Т.Д. Проведення екзаменів та заліків у вищій школі. — К., 1979.
7. МалихінаА. Тестовий контроль і підвищення якості освіти у вищій педагогічній школі // Рідна школа. - 2006. - №6. - С. 9-11.
8. Сметанський М. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів: проблеми, шляхи розв'язання // Вища школа. — 2004. — №4. — С. 63-68.

Самостійна робота

Варіант А

1. Охарактеризуйте педагогічну систему вищої освіти України..
2. Поясніть поняття «академічна мобільність», «автономія вищого навчального закладу», «компетентність».
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Варіант Б

1. Вкажіть, на яких принципах ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти .
2. Назвіть і охарактеризуйте основні документи, що визначають зміст освіти.

3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? У яких напрямках, на вашу думку, якість сучасної вітчизняної вищої освіти потребує вдосконалення.

Варіант Д

1. Розкрийте суть Статті 48 «Мова викладання у вищих навчальних закладах»
2. Розкрийте основні тенденції щодо реформування вищої освіти України.
3. З позиції сучасного студента ЗВО та майбутнього науково-педагогічного працівника запропонуйте доповнення до концепції розвитку вищої освіти України.

Варіант В

1. На основі інформації про ЗВО, в якому ви навчаєтесь, здійсніть аналіз компонентів педагогічної системи. Як ви розумієте таке трактування педагогічної системи як «система, що розвивається нестихійно»?
2. Що являє собою Європейська кредитно-трансферна накопичувальна система (ЄКТС)? На чому вона ґрунтується?
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Варіант С

1. У чому ви вбачаєте зв'язок між такими ознаками сучасної вищої освіти як:
  - гуманізація, індивідуалізація, гуманітаризація;
  - індивідуалізація, диференціація;
  - багаторівневність, диверсифікованість, багатоваріантність?
2. Що являє собою Єдина державна електронна база з питань освіти? (розробник, хто має доступ до інформації?, ким розробляється, затверджується?)
3. Який особистісний смисл ви вкладаєте у поняття «якість вищої освіти»? Чи вважаєте ви професійну освіту, яку ви здобуваєте, якісною? Відповідь обґрунтуйте.

Змістовий модуль 2. Психолого-педагогічні особливості процесу

викладання у вищій школі.

Тема 2.1. Соціально-психологічна характеристика студента вищого навчального закладу як об'єкта вищої освіти та професійної підготовки.

1. Студент як суб'єкт та об'єкт навчальної діяльності
2. Стадії професіоналізації особистості студента
3. Класифікація об'єктів професійної підготовки

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте студента ЗВО як особливого об'єкта педагогічної діяльності.
2. Якими є особливості соціалізації особистості у студентському віці?
3. Назвіть та проаналізуйте психологічні новоутворення особистості в юнацькому віці.
4. Здійсніть коментар кризових ситуацій, пов'язаних зі студентським віком.
5. У чому полягають суперечності студентського віку?
6. Запропонуйте шляхи перетворення студента в суб'єкт навчання та професійної підготовки.
7. Здійсніть коментар основних етапів професійної зрілості студента (за Дж. Сьюпером).
8. Які основні критерії професіоналізації запропоновано Ю.П.Поваренковим?

9. Схарактеризуйте на основі відповідних показників такі періоди професіоналізації фахівця як професійна продуктивність, професійна ідентичність, професійна зрілість.
10. Порівняйте основні форми діяльності студентів.
11. Який зв'язок між типом нервової системи студента та швидкістю його відповіді на заняттях?
12. Здійсніть, за вашим вибором, аналіз класифікації студентів. Запропонуйте вашу особисту класифікацію.
13. Які цінності, на ваш погляд, є притаманними сучасним студентам, вашим ровесникам?
14. Внесіть корективи до системи цінностей, запропонованої Н.Є. Мойсеюк.
15. Здійсніть аналіз двох підструктур студентської групи.
16. Психологічні функції лідера студентської групи. Види лідерства.
17. Запропонуйте особистісні показники ефективного лідерства.
18. Здійсніть характеристику етапів розвитку вашої студентської групи.
19. Які психологічні явища характерні вашій академічній групі?
20. Здійсніть аналіз позитивних та негативних аспектів «огруплення мислення».

Завдання для самоконтролю

1. Функції референтної групи. Яка група (групи) є референтною для вас? (Для визначення референтної групи виконайте тест на виявлення міжособистісних стосунків у групі – референтометрія на С.29 Барановська Л.В., Якимець І.М. Психологія взаємодії: Навчально-методичний посібник для студентів. – Біла Церква, 2003. – 80 с

Творче завдання

1. Побудуйте рейтингову шкалу труднощів, які виникають під час адаптації першокурсників у ЗВО. Від найбільших (1) до найменших (9) на ваш погляд:

– негативні переживання, пов'язані з виходом вчорашніх учнів з шкільних колективів з їх моральною допомогою і моральною підтримкою;	
– невизначеністю мотивації вибору професії	
– недостатня психологічна підготовка до неї	
– невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки та діяльності	
– відсутність повсякденного контролю педагогів	
– пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах	
– налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до умов гуртожитку	
– відсутність навичок самостійної роботи	
– невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, довідниками, показниками.	

(За С.С.Вітвицькою)

Індивідуальна робота

Напишіть есе «Психологічний портрет студента». В якому дайте характеристику студента, представника однієї з груп за рівнем успішності (низький, середній, достатній, високий). Зверніть увагу на індивідуальні особливості, зовнішній вигляд, стиль життя, культуру мовлення, взаємодію зі студентами та викладачами, ставлення до навчання, майбутньої професії, особливості поведінки у ЗВО.

Завдання з вивчення першоджерел

Проаналізуйте статтю:

Барановська Л.В., Дьомін А.А., Барановський М.М. Студентоцентризм – основа концепції національного виховання молоді // Вісник Черкаського університету. -Серія: Педагогічні науки. -Випуск 137.-Черкаси; 2008 р.- С.12-16.

Література:

1. Барановська Л.В., Якимець І.М. Психологія взаємодії: Навчально-методичний посібник для студентів. – Біла Церква, 2003. – 80 с.
2. Будянський М.Ф. Модель спеціаліста а вищою освітою: Концепція гуманізму в становленні та розвитку професійної освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 1-2 жовтня 1997 р. – Одеса, 1997.
3. Вітвицька С.С. Студент як об'єкт – суб'єкт педагогічної діяльності // Вітвицька Світлана Сергіївна. Основи педагогіки вищої школи. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – С.98.
4. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. Навчальний посібник / Галузинський В.М., Євтух М.Б. – Київ: ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
5. Селіверстов С.І. Деякі проблеми адаптації студентів першого курсу у вищому навчальному закладі // Проблеми освіти. – 1997. – № 10. – С. 69-81.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник / М.М. Фіцула. – 2-е вид., доп. – К.: Академвидав, 2010. – 456 с.

Тема 2.2. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт освітнього процесу.

1. Поняття про педагогічну діяльність та її структуру. Особливості науково-педагогічної діяльності (функції, зміст, система компетенцій)
2. Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей
3. Типологія особистості науково-педагогічних працівників.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте функції педагогічної діяльності викладача ЗВО.
2. Здійсніть аналіз професійно-педагогічних компетенцій.
3. Як ви розумієте визначення «професійна придатність викладача ЗВО»?
4. У чому ви вбачаєте відмінності між здібностями та професійно й особистісно значущими властивостями науково-педагогічних працівників?
5. Визначте складники професійної культури викладача.
6. За якими показниками оцінюється гуманістична педагогічна позиція?
7. Проаналізуйте типологію педагогічних працівників.
8. У чому її відмінність від класифікації Дж. Керола?
9. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до професійної діяльності.
10. Запропонуйте вашу особисту класифікацію викладачів вищої школи за критерієм ставлення до об'єктів професійної діяльності.
11. Охарактеризуйте основні психологічні проблеми у підготовці до педагогічної діяльності.
12. Які труднощі виникають у адаптації молодого викладача до педагогічної діяльності?
13. Охарактеризуйте «Я-концепцію» викладача.

Психологічний тест на визначення педагогічних здібностей людини

Ця методика дозволяє зробити висновки про педагогічні здібності людини на основі запропонованого виходу з описаних педагогічних ситуацій. Перед початком дослідження випробуваний одержує інструкцію наступного змісту:

«Перед вами — опис скрутних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно вибрати з числа запропонованих варіантів реагування на дану ситуацію такий, який є найбільш педагогічно доцільним. Якщо жоден із запропонованих варіантів відповідей вас не влаштовує, запропонуйте свій, оригінальний у двох нижніх рядках після всіх зазначених для вибору. Це, як правило, будуть 7-й і наступні варіанти відповідей на ситуацію».

(ситуації додаються) за С.В. Вітвицькою

Методика дослідження здатності до емпатії (І.М.Юсупов)

Емпатія (співпереживання) - це вміння поставити себе на місце іншої людини та здатність до вільної емоційної реакції на переживання інших людей. Співпереживання - це прийняття тих почуттів, які властиві комусь іншому, так, ніби вони були нашими власними. Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних стосунків; вона є ключовим фактором успіху в тих видах діяльності, які вимагають відчуття партнера по спілкуванню, і перш за все у навчанні і вихованні. Тому емпатія розглядається зокрема як професійно важлива якість педагога (О. Пехота).

Інструкція. Для виявлення рівня емпатії необхідно дати відповіді на питання. Варіанти відповідей: "не знаю" (0 балів), "ні, ніколи" (1 бал), "іноді" (2 бали), "часто" (3 бали), "майже завжди" (4 бали), "так, завжди" (5 балів).

1. Мені більше подобаються книги про мандри, ніж книги із серії "Життя видатних людей".
2. Дорослих дітей дратує піклування батьків.
3. Мені подобається розмірковувати про причини успіхів і невдач інших людей.
4. Серед усіх музичних передач я надаю перевагу сучасним ритмам.
5. Надмірну дратівливість та несправедливі докори хворого треба терпіти, навіть якщо вони тривають роками.
6. Хворій людині можна допомогти навіть словом.
7. Стороннім людям не слід втручатись у конфлікт між двома особами.
8. Старі люди, як правило, образливі без причини.
9. Коли у дитинстві слухав сумну історію, на мої очі самі собою наверталися сльози.
10. Роздратований стан моїх батьків впливає на мій настрій.
11. Я байдужий до критики на свою адресу.
12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами.
13. Я завжди вибачав усе батькам, навіть якщо вони були неправі.
14. Якщо кінь погано тягне, його треба підганяти батогами.
15. Коли я читаю про драматичні події у житті людей, то відчуваю, ніби це відбувається зі мною.
16. Батьки ставляться до своїх дітей справедливо.
17. Коли бачу, як сваряться підлітки або дорослі, я втручаюсь.
18. Я не звертаю уваги на поганий настрій своїх батьків.
19. Я подовгу спостерігаю за поведінкою тварин, відкладаючи інші справи.
20. Фільми та книги можуть викликати сльози лише у несерйозних людей.

21. Мені подобається спостерігати за виразом облич та поведінкою незнайомих людей.
22. У дитинстві я приводив у дім бездомних кішок та собак.
23. Усі люди необгрунтовано озлоблені.
24. Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться вгадати, як складеться її доля.
25. У дитинстві молодші за віком ходили за мною по п'ятах.
26. Коли я бачу скалічену тварину, то намагаюсь чимось їй допомогти.
27. Людині стане легше, якщо уважно вислухати її скарги.
28. Побачивши вуличну пригоду, я намагаюсь не потрапляти у число свідків.
29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу або розвагу.
30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій свого хазяїна.
31. Зі складної конфліктної ситуації людина повинна виходити самотійно.
32. Якщо дитина плаче, на те є свої причини.
33. Молодь повинна завжди задовольняти будь-які прохання та примхи старих.
34. Мені хотілося розібратись, чому деякі мої однокласники були задумливі.
35. Безпритульних домашніх тварин слід відловлювати та винищувати.
36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми, я намагаюсь перевести розмову на іншу тему.

Обробка результатів. Перед підрахунком результатів перевірте ступінь відвертості, з якою Ви відповідали. Якщо Ви відповіли "ніколи" на твердження під номерами 3, 9, 28, 36 та "так, завжди" на пункти 11, 13, 15, 26, то Ви не були відвертими, а в деяких випадках прагнули виглядати у вигідному світлі. Результатам тестування можна довіряти, якщо за переліченими твердженнями Ви дали не більше 3-х невідвертих відповідей, при 4-х уже слід сумніватись у їх достовірності, а при 5-ти - можете вважати Вашу роботу даремною.

Тепер підрахуйте суму балів за відповіді під номерами 2, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 32. Якщо Ви набрали:

- від 82 до 90 балів — це дуже високий рівень емпатійності. У Вас хворобливо розвинене співпереживання. У спілкуванні, як барометр, тонко реагуєте на настрій співрозмовника, який ще не встиг сказати ні слова. Вас часто використовують як "громовідвід". Дорослі й діти охоче довіряють Вам свої таємниці та йдуть за порадою. Нерідко відчуваєте комплекс провини, що можете завдати людям клопоту. Хвилювання за рідних і близьких не залишає Вас. Водночас Ви дуже чутливі. Можете страждати при вигляді пораненої тварини. Не знаходите собі місця від випадкового холодного погляду Вашого шефа. Ваша чутливість часом не дає вам заснути. При такому ставленні до життя Ви близькі до невротичних зривів. Подумайте про своє здоров'я!

- Від 63 до 81 бала - висока емпатійність. Ви чутливі до проблем оточуючих, великодушні, схильні багато чого їм вибачати. З непідробним інтересом ставитесь до людей. Вам подобається "читати" їх обличчя і "заглядати" у їхнє майбутнє. Ви емоційно чуйні, комунікативні, швидко встановлюєте контакти та знаходите спільну мову. Оточуючі цінують Вас за душевність. Ви намагаєтесь не допускати конфлікти та знаходити компромісні рішення. Добре переносите критику на свою адресу. В оцінці подій більше довіряєте своїм почуттям та інтуїції, ніж аналітичним висновкам. Віддаєте перевагу роботі в колективі. Постійно потребуєте схвалення своїх дій. Ви не завжди скрупульозні при виконанні точної та копіткої роботи. Вас не важко вивести з рівноваги.

- Від 37 до 62 балів — нормальний рівень емпатійності, притаманний більшості людей. Оточуючі не можуть назвати Вас "товстошкірим", але у той же час Ви не належите до чутливих осіб. У міжособистісних стосунках судити про інших більше схильні по їх вчинках,

ніж довіряти своїм особистим враженням. Вам властиві емоційні прояви, але у більшості своїй вони знаходяться під самоконтролем. У спілкуванні уважні, намагаєтесь зрозуміти більше, ніж сказано словами, але при надмірному прояві почуттів співрозмовника Ви втрачаєте терпіння. Віддаєте перевагу делікатно не висловлювати свою точку зору, коли не впевнені, що вона буде прийнята. При читанні художніх творів та перегляді фільмів частіше слідкуєте за дією, ніж за переживаннями героїв. Відчуваєте труднощі у прогнозі розвитку стосунків між людьми, тому трапляється, що їхні стосунки для Вас виявляються неочікуваними. У Вас немає розкутості почуттів, і це заважає Вашому повноцінному сприйняттю людей.

- Від 12 до 36 балів - низький рівень емпатійності. Ви відчуваєте труднощі у встановленні контактів з людьми, незатишно почуваєте себе в галасливій компанії. Емоційні прояви у вчинках оточуючих здаються Вам незрозумілими та позбавленими смислу. Віддаєте перевагу заняттям конкретною справою на самоті, а не роботі з людьми. Ви — прихильник точних формулювань та раціональних рішень. Напевне, у Вас мало друзів, а тих, хто є, цінуєте більше за ділові якості та ясний розум, ніж за чуйність. Люди платять Вам тим же. Буває, коли Ви відчуваєте свою відчуженість, оточуючі не дуже приділяють Вам увагу. Але це можна виправити, якщо Ви розкриєте свій «панцир» і почнете уважніше придивлятися до поведінки оточуючих та сприймати їхні потреби, як свої.

- 11 балів і менше — дуже низький рівень емпатійності. Емпатійні тенденції особистості не розвинені. Відчуваєте труднощі першим розпочати розмову, тримаєтесь окремо від колег. Особливо важко встановлювати контакти з дітьми та особами, які набагато старші за Вас. У міжособистісних стосунках часто потрапляєте у скрутне становище. Багато в чому не знаходите взаєморозуміння з оточуючими. Полюбляєте гострі відчуття, надаєте перевагу спортивним змаганням перед мистецтвом. У діяльності занадто центровані на собі. Ви можете бути більш продуктивними в індивідуальній роботі. З іронією ставитесь до сентиментальних проявів. Хворобливо переносите критику на свою адресу, хоча можете на неї бурхливо не реагувати. Вам необхідна гімнастика почуттів.

Дискусія «Професійно значимі якості»

Група поділяється на 4 підгрупи, кожна з яких отримує завдання виділити професійно значущі якості викладача, обґрунтувати дані якості, навести приклади. Студенти інших груп мають право задавати питання, погоджуватись — не погоджуватись .

1 група. Домінантні якості.

2 група. Периферійні якості.

3 група. Негативні якості.

4 група Професійні протипоказання.

Наприклад, домінантні якості: гуманність; громадянська відповідальність, соціальна активність; інтелігентність; правдивість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість; інноваційний стиль науково-педагогічного мислення; любов до предмета, який викладається; здатність до між особового спілкування, ведення діалогу; наявність педагогічного такту, чуйність, доброта, толерантність; периферійні якості: привітність, почуття гумору, артистизм, мудрість, зовнішня привабливість; негативні якості: байдужість до вихованців; упередженість; зарозумілість; мстивість; невірноваженість; незібраність; байдужість до предмета, що викладається.; професійні протипоказання: наявність шкідливих звичок.

Проблемні запитання:

1. Яка сукупність якостей сучасного педагога створює, на Ваш погляд, його авторитет. Зазначте їх за ступенем значимості.

2. У сучасних умовах переходу на нові інформаційні технології і розширення можливостей самостійного отримання інформації роль педагога зменшується, чи, навпаки, зростає? Думку аргументуйте.

Творчі завдання

1. Проаналізуйте вплив особистості педагога на становлення вас як громадянина. Викладіть свої думки у творчій роботі на одну із запропонованих тем: «Педагог у моєму житті», «Мій ідеал педагога».

2. Складіть власні правила спілкування викладача із студентами; колегами; батьками. І подайте їх у вигляді презентації.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2002. – 575 с.
2. Кічук Н.В. Творча особистість вчителя: педагогічні засади формування: навч. посіб. Ізмаїл держ пед. інст.: М «Принт майстер», 1999.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. – К.: Центр навч. літератури, 2009 – 471 с.
4. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997 – 349 с.
5. Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія. – К., ІЗМН, 2000 – 168 с. (Укл. Н.В. Гузій).

Тема 2.3. Особливості педагогічного спілкування викладача та студентів.

1. Поняття про педагогічне спілкування, його особливості та види.
2. Стили педагогічного спілкування.
3. Комунікативні бар'єри при взаємодії викладача та студентів.
4. Малоєфективні моделі педагогічного спілкування.
5. Способи урегулювання конфліктів: основні стратегії та методи.

Практичні завдання

1. Ознайомтесь з матеріалами книги І.С. Гічана та Т.В. Вашеки «Психологія спілкування» про засоби невербальної комунікації.

2. Складіть тези на основі даної інформації.

3. Обґрунтуйте вимоги щодо використання невербальних засобів спілкування:
- науково-педагогічними працівниками;
  - представниками фаху, яким ви оволодіваєте у ВНЗ.

Запитання і завдання для самоконтролю:

1. Яка роль спілкування в діяльності науково-педагогічного працівника?
2. У чому полягає особливість професійно-педагогічного спілкування?
3. Які ви знаєте види педагогічного спілкування?
4. У чому суть поняття «стиль педагогічного спілкування»?
5. Пригадайте класифікацію стилів педагогічного спілкування за В.А. Кан-Каликом. Чому визначені стилі є неефективними? Наведіть власні приклади різних стилів спілкування.
6. Запропонуйте вашу власну класифікацію ефективних стилів педагогічного спілкування.
7. У чому виявляється сутність феномена «конфлікт»?
8. Охарактеризуйте типи педагогічних конфліктів.
9. Проаналізуйте структуру педагогічного конфлікту.
10. Обґрунтуйте причини виникнення конфліктів у ЗВО.
11. Якими можуть бути наслідки конфліктів у педагогічній діяльності?

12. Наведіть приклади типових конфліктів у системі «викладач-студент».
13. На прикладі типових педагогічних конфліктів запропонуйте стратегії їх регулювання. Вибір стратегії обґрунтуйте.
14. Керівники ЗВО часто вбачають вину педагога у виникненні конфліктів, а педагог свою провину визнає рідко. Чому так?
15. Доведіть ефективність використання різних стратегій взаємодії в педагогічних ситуаціях.
16. Поясніть сутність ігрових методів для вироблення умінь вирішувати конфлікти.
17. З'ясуйте, від чого залежить авторитет викладача у студентському колективі.

Проблемні завдання:

1. За умови використання яких стилів спілкування педагог може бути приречений на емоційну самотність; коли його співрозмовники прагнуть підтримувати з ним лише інформаційний зв'язок. Відповідь обґрунтуйте.

- А) стиль «творча співпраця»;
- Б) стиль - дистанція;
- В) стиль- загравання;
- Г) стиль «дружня прихильність»;
- Д) стиль - залякування;
- Е) менторський стиль.

2. Чи повинна існувати дистанція між викладачем і студентами? Доведіть свою думку.

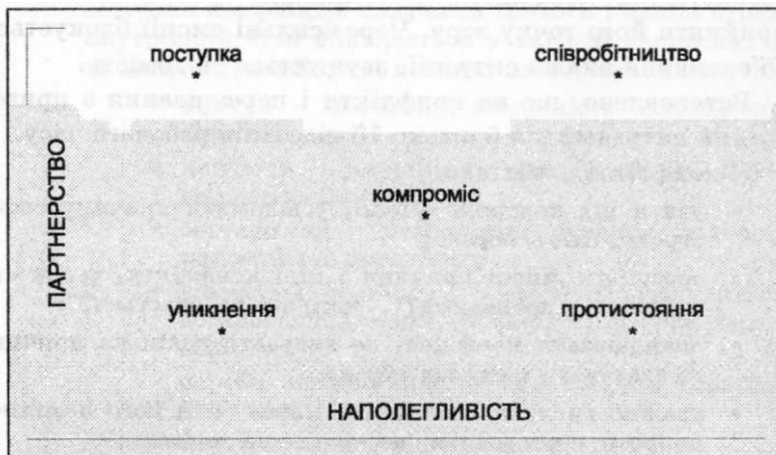
Рефлексивна дискусія

Група студентів поділяється на три підгрупи. Одна підгрупа пропонує проект, друга – альтернативні шляхи його оптимізації, а третя - пропонує конструктивні доповнення для його розвитку. Протягом заняття підгрупи обмінюються ролями, що дає можливість «прожити» кожен роль, відрефлексувати позицію авторів і критиків, набути досвіду культурної взаємодії і рефлексії різних видів діяльності. (Тематика і ролі обумовлюються заздалегідь). Рефлексивна дискусія дає змогу сформулювати різні професійні нововведення та забезпечити процес їх критичного аналізу.

Мікродослідження

Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки (особливості поведінки під час конфлікту). Методика К. Томаса Тест американського соціального психолога К.Н.Томаса (1973 р.) дозволяє оцінити індивідуальну стратегію і тактики поведінки в конфліктній ситуації.

На рисунку представлені можливі стратегії і тактики поведінки.

Перша стратегія - "Партнерство" - орієнтація на врахування інтересів і потреб партнера. Стратегія згоди, пошуку і примноження загальних інтересів. "Наш інтерес полягає в тому, аби щонайкраще забезпечити інтереси іншої сторони" - проголошують прибічники партнерської стратегії поведінки.

Друга стратегія - "Наполегливість" - реалізація власних інтересів, досягнення власних цілей. Жорсткий підхід: учасники - суперники, мета - перемога або поразка. Прибічники стратегії наполегливості нетерплячі, егоїстичні, не вміють слухати інших, прагнуть нав'язати свою думку, легко сваряться, псують стосунки. Усередині двох стратегій існує *п'ять основних тактик поведінки*.

При низькій наполегливості і низькому значенні партнерства тактика "уникнення" - прагнення не брати на себе відповідальності за ухвалення рішення, не бачити розбіжностей, заперечувати конфлікт, вважати його безпечним. Прагнення вийти з ситуації, не поступаючись, але і не наполягаючи на своєму, утримуючись від суперечок, дискусій, заперечень опонентів, висловлювання своєї позиції.

При низькій наполегливості і високому прагненні до партнерства - тактика "поступка", або "присотсування" - прагнення зберегти або налагодити сприятливі відносини, забезпечити інтереси партнера шляхом згладжування розбіжностей. Готовність поступитися, нехтуючи власними інтересами, відійти від обговорення спірних питань, погодившись з вимогами, претензіями. Прагнення підтримати партнера, аби не торкнутися його почуттів шляхом підкреслення загальних інтересів, замовчування розбіжності.

При високій наполегливості і низькому партнерстві - тактика "протиборство" і "суперництво" - прагнення наполягти на своєму шляхом відкритої боротьби за свої інтереси, зайняття жорсткої позиції непримиренного антагонізму в разі опору. Використання влади, примусу, тиску, використання залежності партнера. Тенденція сприймати ситуацію як питання перемоги або поразки.

При середніх значеннях наполегливості і партнерства - тактика "компроміс" — прагнення врегулювати розбіжності, поступаючись у чомусь в обмін на поступки іншого. Пошук середніх рішень, коли ніхто багато не втрачає, але і багато не виграє. Інтереси обох сторін повністю не розкриваються.

При високих значеннях наполегливості і партнерства - тактика "співпраця" - пошук рішень, що повністю задовольняють інтереси обох сторін у ході відкритого обговорення. Спільний і відвертий аналіз розбіжностей у ході вироблення рішень. Ініціатива, відповідальність і виконання розподіляються за взаємною згодою. Тактика співпраці приводить до найефективніших рішень при збереженні дружніх взаємин.

Для визначення своїх індивідуальних характеристик поведінки в конфлікті пропонується наступний опитувальник. Вам дано 30 пар тверджень, що характеризують ту або іншу тактику поведінки. Виберіть, будь ласка, з кожної одне твердження, яке Вам більше підходить, точніше, характеризує Вашу звичайну поведінку в конфлікті, і відзначте його.

Наприклад, з першої пари виберіть твердження "а", з другої "б" і запишіть: 1а, 2б і так далі.

Твердження повторюються, але кожного разу в новому поєднанні. Інколи вибір зробити важко, але все одно необхідно. Довго думати не слід.

ОПИТУВАЛЬНИК К.ТОМАСА

1. а) Інколи я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність щодо вирішення спірного питання.

б) замість того, щоб обговорювати те, в чому ми розходимося, я прагну звернути увагу на те, з чим ми обоє згодні.

2. а) Я прагну знайти компромісне рішення.

б) Я намагаюся улагодити справу з урахуванням усіх інтересів іншого і моїх власних.

3. а) Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.

б) Я прагну заспокоїти іншого і головним чином зберегти наші стосунки.

4. а) Я прагну знайти компромісне рішення.

б) Інколи я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5. а) Залагоджуючи спірну ситуацію, я весь час прагну знайти підтримку в іншого.

б) Я прагну зробити все, аби уникнути даремної напруги.

6. а) Я намагаюся попередити виникнення неприємностей для себе.

б) Я прагну досягти свого.

7. а) Я прагну відкласти рішення спірного питання з тим, аби з часом вирішити його остаточно.

б) Я вважаю за можливе в чомусь поступитися, аби досягти свого.

8. а) Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.

б) Я насамперед прагну ясно визначити те, у чому полягають усі інтереси, що їх торкнулися, і спірні питання.

9. а) Вважаю, що не завжди доречно хвилюватись через якісь розбіжності, що виникають.

б) Я докладаю зусиль, аби досягти свого.

10. а) Я твердо прагну досягти свого.

б) Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11.а) Насамперед я прагну ясно визначити те, в чому полягають усі інтереси, що їх торкнулися, і спірні питання,

б) Я прагну заспокоїти іншого і, головним чином, зберегти наші стосунки.

12.а) Часто я уникаю займати позицію, яка може викликати спори.

б) Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде назустріч мені.

13. а) Я пропоную середню позицію.

б) Я наполягаю, аби було зроблено по-моєму.

14. а) Я повідомляю іншому свою точку зору і запитую про його.

б) Я намагаюся показати іншому логіку і переваги моїх поглядів.

15. а) Я прагну заспокоїти іншого і, головним чином, зберегти наші стосунки.

- б) Я прагну зробити все необхідне, аби уникнути напруженості.
16. а) Я прагну не зачепити почуттів іншого.
- б) Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.
17. а) Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.
- б) Я прагну зробити все, аби уникнути даремної напруженості.
18. а) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
- б) Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.
19. а) Насамперед я прагну ясно визначити те, в чому полягають усі інтереси, що їх торкнулися, і спірні питання.
- б) Я прагну відкласти рішення спірного питання з тим, аби з часом остаточно вирішити його.
20. а) Я намагаюся негайно здолати наші розбіжності.
- б) Я прагну знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.
21. а) Ведучи переговори, я прагну бути уважним до бажань іншого.
- б) Я завжди схиляюсь до прямого обговорення проблеми.
22. а) Я намагаюся знайти позицію, що знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини. б) Я відстоюю свої бажання.
23. а) Як правило, я заклопотаний тим, аби задовольнити бажання кожного з нас.
- б) Інколи я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.
24. а) Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я прагну піти назустріч його бажанням.
- б) Я прагну переконати іншого дійти компромісу.
25. а) Я намагаюсь показати іншому логіку і переваги моїх поглядів.
- б) Ведучи переговори, я прагну бути уважним до бажань іншого.
26. а) Я пропоную середню позицію.
- б) Я зазвичай заклопотаний тим, аби задовольнити бажання кожного з нас.
27. а) Часто я уникаю позиції, яка може викликати спори.
- б) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
28. а) Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.
- б) Залагоджуючи ситуацію, я часто прагну знайти підтримку в іншого.
29. а) Я пропоную середню позицію.
- б) Не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.
30. а) Я прагну не торкатись почуттів іншого.
- б) Я завжди займаю таку позицію в спорі, аби ми спільно із зацікавленою людиною могли досягти успіху.

Ключ до опитувальника К.Томаса

Визначте, будь ласка, яку тактику Ви обрали з кожної пари.

Тактика № питання	Протистояння	Співробітництво	Компроміс	Уникнення	Поступок
1				а	б
2		б	а		
3	а				б

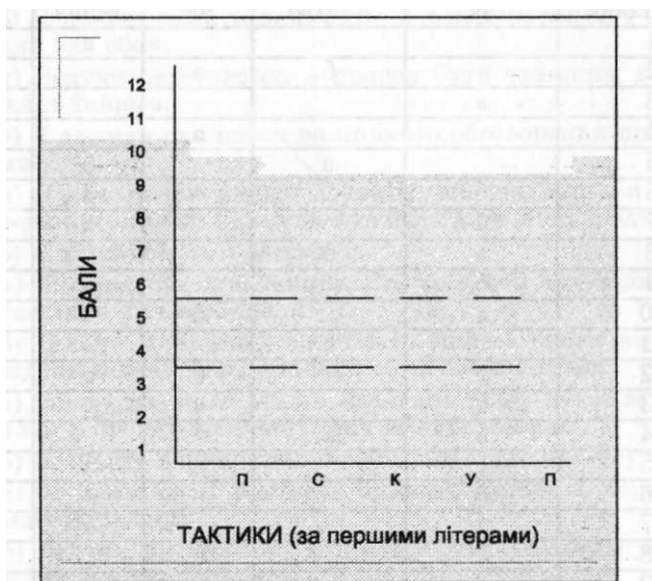

4			а		
5		а		б	
6	б			а	
7			б	а	
8	а	б			
9	б			а	
10	а		б		
11		а			б
12			б	а	
13	б		а		
14	б	а			
15				б	а
16	б				а
17	а			б	
18			б		а
19		а		б	
20		а	б		
21		б		а	
22	0		а		
23		а		б	
24			б		а
25	а				б
26		' б			а
27				а	б
28	а	б			
29			а	б	
30		б			а

Підрахуйте, будь ласка, суму набраних Вами балів по кожній із тактик і нанесіть результат на графік.

Оптимальною стратегією поведінки в конфлікті вважається така, коли застосовуються всі 5 тактик поведінки і кожна з них має значення в інтервалі від 5 до 7 балів. На графіку результат оптимальної стратегії поведінки потрапляє в "коридор", відмічений штриховими лініями.

Якщо Ваш результат відмінний від оптимального, одні тактики мають значення нижче 5 балів, інші - вище 7 балів (сума балів дорівнює 30).

Для оптимізації своєї поведінки в конфлікті рекомендується навести значення всіх п'яти тактик в інтервал від 5 до 7 балів, тобто рідше удаватися до тактики, що має завищені значення, і частіше використовувати тактики, що мають занижені значення за результатами тестування.

Фахівці стверджують, що необхідне вживання всіх п'яти тактик - протиборства, співпраці, компромісу, уникнення і поступки - залежно від конкретних конфліктних ситуацій.

Вкажіть, будь ласка, які тактики слід застосовувати в наступних ситуаціях:

- дійсні інтереси приховані, але аргументи однаково переконливі;
- однаково значимі цілі і важливі підходи обох сторін;
- ухвалення рішення має бути швидким, і Ви переконані у своїй правоті;
- конфліктна ситуація вирішиться сама по собі через певний час;
- вирішення проблеми важливіше для партнера, ніж для Вас.

Література:

- Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посібник. – К.: Вид. центр «Академія», 2006. – 255 с.
- Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління / Т.В. Дуткевич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.
- Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В. Гузій. – К.: ІЗМН, 2000. – 168с.
- Рыбалкова М.М. Конфликты и взаимодействие в педагогическом процессе. – М.: Просвещение, 1991.
- Скібіцька Л.І. Конфліктологія. Навчальний посібник / Л.І. Скібіцька – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 384 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Тест (до модуля 2)

1. Які функції включає в себе діяльність викладача?

- навчальна, виховна, організаційна;

- б). навчальна, виховна, організаційна, дослідницька;
- в). навчальна, організаційна, дослідницька.

2. Який із наведених стилів спілкування найчастіше характерний для молодих викладачів?

- а). стиль потурання;
- б). стиль загравання;
- в). демократичний стиль спілкування.

3. Рівень спілкування викладача, що базується на глибокій зацікавленості до студента, самостійності його особистості. Студент довіряє викладачеві, який є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями:

- а) примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

4. Рівень спілкування, при якому викладач демонструє свою зверхність, а студент для нього є засобом досягнення мети –

- а) примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

5. Стиль спілкування, який характеризується браком стійкої педагогічної позиції проявляється у неутручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем –

- а). примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

6. Стиль керівництва, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного –

- а) авторитарний;
- б) демократичний;
- в) ліберальний.

7. Здатність емоційно відгукуватися на переживання іншої людини, що виявляється у співчутті, співпереживанні, це –

- а) емпатія;
- б) егоцентризм;
- в) ідентичність.

8. Уміння приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях – це –..

- а). система знань про природу, суспільство, способи діяльності;
- б). досвід практичної діяльності;
- в). досвід ціннісного ставлення до навколишнього світу;
- г). досвід творчої діяльності.

9. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія має на меті:

- а).розвиток творчого потенціалу студентів у процесі співробітництва;
- б). розвиток творчого потенціалу студентів у результаті вимогливості викладачів;
- в).самореалізацію і самовираження суб'єктів у навчально-виховному процесі;
- г).удосконалення процесу спілкування.

10. Яка зі сторін характеристики студента як людини певного віку і як особистість визначена спадковістю і вродженими задатками та у відомих межах змінюється під впливом умов життя?

- а).психологічна;
- б).соціальна;
- в).біологічна.

11. Суперечність, притаманна студентському віку між розвитком інтелектуальних і фізичних сил студента і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення збільшених потреб є:

- а).дидактичною;
- б).психолого-педагогічною;
- в).соціально-психологічною.

12. «Я – концепція» майбутнього спеціаліста – це...

- а).система уявлень студента про себе як особистість;
- б). система уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності.

13. Який з п'яти стилів поведінки в конфліктній ситуації є найефективнішим для налагодження добрих стосунків?

- а).конкуренція або суперництво;
- б).уникнення;
- в).притосування;
- г).співробітництво;
- д).компроміс.

14. Педагогічна майстерність – це –

- а) комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності;
- б) професія яка поєднує мистецтво та науку;
- в) інтелектуальні уміння та здатність до творчості.

Тестові завдання відкритого типу

1. Установіть відповідність запропонованих компетенцій викладача вищої школи, обґрунтованих Е.Ф Зеєром, їхнім визначенням:

А. Гностичні	6. Вузькопрофесійні уміння зі спеціальності у межах певної галузі
Б. Дидактичні:	5. Здатність до самопізнання, самооцінки професійної діяльності та поведінки; самоактуалізація
В. Організаційно-методичні:	4. Загальнопедагогічні уміння з прогнозування успішності навчально-виховного процесу, включаючи діагностику особистості та студентської групи.
Г. Прогностичні:	3. Інтегративні педагогічні уміння з формування мотивації учіння, організації професійно орієнтованої навчальної діяльності, встановлення педагогічно доцільних взаємовідносин.
Д. Рефлексивні:	2. Загальнопедагогічні уміння щодо визначення мети навчання, добору адекватних їй форм, методів, прийомів та засобів; уміння пояснювати навчальний матеріал
Е. Спеціальні:	1. Пізнавальні уміння зі сфери набуття загальнопрофесійних, психолого-педагогічних знань, які передбачають отримання нової інформації, виділення в ній найбільш суттєвого; узагальнення та систематизацію досвіду.

2. Дайте характеристику провідних педагогічних здібностей, визначених І.Зязюном.

1. комунікативність-
2. перцептивні здібності-
3. динамізм особистості –
4. емоційна стабільність –
5. оптимістичне прогнозування –
6. креативність-

3. Опишіть перелічені типи педагогічних працівників:

1. Педагог прагне насамперед розвивати особистість вихованця, спираючись на емоційний та соціальний фактори.
2. Педагог зацікавлений лише в розумовому розвитку вихованців.
3. Педагог творчий.

4. *Продовжіть речення:*

Результатом професійно-педагогічної діяльності є.....
 Професійно-педагогічної діяльності – це .....

5. *Назвіть типи мотивів які визначають навчальну діяльність студентів.*
6. *Запишіть одну з відомих вам стадій професіоналізації студентів.*

Тест для проведення підсумкового контролю

1. Педагогіка вищої школи – це-..
  - а). частина філософії;
  - б). синтез знань про природу;
  - в). комплекс теоретичних і прикладних наук про процеси виховання, навчання, освіти;
  - г). наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів відповідно до вимог держави та суспільства
2. Метою педагогіки вищої школи є:
  - а). дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання учнів;
  - б). дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів і розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого спеціаліста;
  - в). спрямованість на формування компетентного вчителя, який володіє методологією педагогічної науки.
3. Оберіть основні методологічні принципи сучасної педагогіки:
  - а). системний підхід;
  - б). Особистісний, діяльнісний, діалогічний, культурологічний, національний, антропологічний підхід.
  - в). Принцип активності і самодіяльності, єдності навчання і виховання;
  - г). Принцип науковості, принцип свідомості й активності, принцип систематичності і послідовності.
4. Факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини, це-
  - а). знання;
  - б). уміння;
  - в). навички.
5. Якими державними документами визначається зміст вищої освіти?
  - а). Законом України «Про вищу освіту»;
  - б). навчальною програмою;
  - в). розпорядженням Міністерства освіти і науки України;
  - г). навчальним планом;
  - д). підручниками;
  - е). рішенням вченої ради ЗВО;
  - є). навчальними посібниками;
  - ж). методичними рекомендаціями.

З).статутом університету;

и).посадовими інструкціями викладачів;

і).положенням про організацію освітнього процесу.

6.Із запропонованих положень виберіть ті, які належать до принципів освіти:

а).доступність для громадян освітніх послуг;

б).привабливість освіти;

в).незалежність навчально-виховних закладів від державних інституцій;

г).науковий, світський характер освіти;

д).зв'язок із системою освіти інших країн;

е).безперервність і різноманітність освіти;

ж).гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей.

з).систематичність надання освітніх послуг;

и).професійна спрямованість освіти;

і).зв'язок з національною та світовою історією, культурою, традиціями;

ї).незалежність освіти від політичних партій, громадських та релігійних організацій;

й).політехнічний і трудовий характер освіти;

к).народний характер освіти.

7.Метод навчання – це:

а).спосіб реалізації навчального процесу;

б).прийоми та способи роботи вчителя, за допомогою яких учні засвоюють програмний матеріал;

в).основний прийом взаємозв'язаної діяльності учителя й учнів, що спрямована на досягнення цілей навчального процесу;

г).способи та прийоми спільної діяльності учителя й учнів, які спрямовані на оволодіння знаннями, навичками та вміннями, різнобічний розвиток розумових і фізичних здібностей останніх, формування у них рис, необхідних для повноцінної життєдіяльності та майбутньої професійної діяльності;

д).прийом співробітництва вчителя з учнями.

8. Європейська система перерахування кредитів ECTS – це...

а).кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання та порівняння навчальних досягнень студентів і переведення їх з одного закладу вищої освіти до іншого;

б).кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання та порівняння навчальних досягнень студентів.

9. Кількісний показник, що фіксує, яку частину загального обсягу програми виконав студент з певного курсу – це...

а).кредит;

б).модуль;

в).оцінка;

г).рейтинг.

10. Кількість годин аудиторної і самостійної роботи, що відводиться на навчальний кредит становить:

а). 60-65 год;

б).30-36 год;

в).90-100 год.

11. Ілюстрація, демонстрація, спостереження – це..

а).практичні методи;

- б).словесні методи;
- в).наочні методи.

12. Які з методів контролю дозволяють у короткий термін перевірити знання, вміння і навички всіх студентів?

- а).тести;
- б).усні методи;
- в).програмований контроль.

13. Які функції включає в себе діяльність викладача?

- а).навчальна, виховна, організаційна;
- б). навчальна, виховна, організаційна, дослідницька;
- в).навчальна, організаційна, дослідницька.

14. Який із наведених стилів спілкування найчастіше характерний для молодих викладачів?

- а). стиль потурання;
- б).стиль загравання;
- в).демократичний стиль спілкування.

15. Рівень спілкування викладача, що базується на глибокій зацікавленості до студента, самостійності його особистості. Студент довіряє викладачеві, який є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями:

- а) примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

16. Рівень спілкування, при якому викладач демонструє свою зверхність, а студент для нього є засобом досягнення мети –

- а) примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

17. Стиль спілкування, який характеризується браком стійкої педагогічної позиції проявляється у невтручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем –

- а). примітивний;
- б) маніпулятивний;
- в) стандартизований;
- г) діловий;
- д) особистісний.

18. За якого стилю педагогічної діяльності викладач використовує свої права без врахування дій і думок студентів, одноосібно приймає рішення, розглядає студентів як об'єкт педагогічного впливу:

- а).авторитарного;
- б).ліберального;
- в).демократичного.

19. За якого стилю педагогічної діяльності викладач сприймає студента як рівноправного партнера, залучає його до прийняття рішень, заохочує до самостійних суджень:

- а).авторитарного;
- б).ліберального;
- в).демократичного.

20. За якого стилю педагогічної діяльності викладач ухиляється від прийняття самостійних рішень, поступається ініціативою колегам, студентам. Проявляє нерішучість організовуючи контролюючи діяльність студентів:
- а).авторитарного;
  - б).ліберального;
  - в).демократичного.
21. Права та обов'язки викладачів вищого навчального закладу визначені –
- а) Конституцією України;
  - б) Статутом навчального закладу;
  - в) Юридичним кодексом.
22. Стель керівництва, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного –
- а) авторитарний;
  - б) демократичний;
  - в) ліберальний.
23. Педагогічна майстерність – це –
- а) комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності;
  - б) професія яка поєднує мистецтво та науку;
  - в) інтелектуальні уміння та здатність до творчості.
24. Здатність емоційно відгукуватися на переживання іншої людини, що виявляється у співчутті, співпереживанні, це –
- а) емпатія;
  - б) еґоцентризм;
  - в) ідентичність.
- 25.Невербальне спілкування полягає у застосуванні:
- а) символів та образів;
  - б) мови і мовлення;
  - в) міміки, пантоміміки, жестів.
26. Уміння приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях –це -..
- а).система знань про природу, суспільство, способи діяльності;
  - б).досвід практичної діяльності;
  - в).досвід ціннісного ставлення до навколишнього світу;
  - г).досвід творчої діяльності.
27. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія має на меті:
- а).розвиток творчого потенціалу студентів у процесі співробітництва;
  - б).розвиток творчого потенціалу студентів у результаті вимогливості викладачів;
  - в).самореалізацію і самовираження суб'єктів у навчально-виховному процесі;
  - г).удосконалення процесу спілкування.
28. Яка зі сторін характеристики студента як людини певного віку і як особистість визначена спадковістю і вродженими задатками та у відомих межах змінюється під впливом умов життя?
- а).психологічна;
  - б).соціальна;
  - в).біологічна.
29. «Я – концепція» майбутнього спеціаліста – це...
- а).система уявлень студента про себе як особистість;
  - б). система уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності.

30. Який з п'яти стилів поведінки в конфліктній ситуації є найефективнішим для налагодження добрих стосунків?

- а).конкуренція або суперництво;
- б).уникнення;
- в).пристосування; г).співробітництво; д).компроміс.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів.
2. Види інновацій в лекції (проблемна, бінарна, лекція-діалог, рефлексивна та ін.): організація, характеристика, аналіз та самоаналіз.
3. Традиційні та інноваційні нетрадиційні семінарські, практичні (лабораторні) заняття. Структура та план-конспект семінарського, практичного заняття в інноваційній активній формі
4. Суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем та студентами як основа інноваційного викладання.
5. Психологічні засоби, методи, прийоми підвищення ефективності професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на семінарських заняттях та іспиті.
6. Методологічні аспекти організації модульно-рейтингового навчання і підготовки.
7. Методика організації курсового і дипломного проектування. Організація практичної підготовки спеціалістів.
8. Організація проблемного навчання, види інтенсивних технологій.
9. Ігрові інтерактивні технології, дидактичні ігри в процесі оволодіння змістом дисципліни.
10. Педагогічний вплив на розвиток творчої особистості. Технологія управління навчально-творчою діяльністю студентів.
11. Організація та проведення дидактичних ігор в системі управління навчально-творчою діяльністю студентів.
12. Організація навчально-дослідної роботи студентів.
13. Інноваційні методи інтерактивного навчання. Переваги методу кейсів.
14. Застосування дистанційних та медіа технологій навчання як інновація у освітньому процесі.
15. Основні тенденції та перспективи дистанційного навчання в умовах інформаційного суспільства.
16. Прогресивні технічні новинки у навчальному процесі вищої школи.
17. Створення освітнього медіа середовища у закладі вищої освіти.
18. Запровадження Інтернет технологій для самостійної роботи студента.
19. Розвиток пошуковості та наукової творчості студентів засобами інноваційних методів викладання.
20. Організація роботи студентів у малих групах, навчальні тренінги як основи розвитку пошукової позиції.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Система вищої освіти України як об'єкт педагогіки вищої школи.
2. Ознаки сучасної вищої освіти.
3. Концепція вищої освіти України.
4. Поняття про педагогічний процес та його структурні компоненти. Суперечності педагогічного процесу у ВНЗ
5. Основні завдання педагогічного процесу у ВНЗ та напрями підвищення його ефективності
6. Закономірності та принципи педагогічного процесу
7. Основні підходи до освіти, навчання та виховання студентів
8. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт навчально-виховного процесу у ВНЗ
9. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу
10. Типологія особистості науково-педагогічних працівників
11. Студент як суб'єкт та об'єкт навчальної діяльності
12. Стадії професіоналізації особистості студента
13. Закони та закономірності дидактики. Принципи навчання.
14. Зміст навчання та освіти. Основні джерела формування змісту освіти у вищих навчальних закладах.
15. Кредитно-трансферна система організації навчального процесу
16. Основні групи методів навчання у вищій школі
17. Форми організації навчання у ВНЗ
18. Засоби навчання у ВНЗ
19. Місце і роль нових інформаційних технологій серед засобів навчання.
20. Методичні основи підготовки та проведення лекційних занять
21. Лектор та аудиторія. Імідж лектора, його складові.
22. Семінарські заняття як форма організації навчання. Види і методика проведення семінарських занять.
23. Особливості проведення семінарських занять з використанням сучасних методів викладання.
24. Застосування ТЗН у процесі навчання
25. Сучасні технології навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі.
26. Інтерактивні методи, форми і прийоми.
27. Дистанційне навчання як самостійний елемент професійної підготовки студентів.
28. Самостійна робота студентів, її сутність та значення.
29. Види, форми та обсяг самостійної роботи студентів.
30. Сучасні методи організації самостійної роботи студентів.
31. Шляхи оптимізації самостійної роботи студентів.
32. Результативний компонент процесу навчання
33. Функції і принципи контролю. Види, форми і методи контролю.
34. Критерії оцінки знань студентів. Модульно-рейтингова система контролю успішності студентів, її переваги і недоліки.

35. Види лекцій та їх особливості. Види інновацій в лекції.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Аксіологічний підхід (гр. *axios* – цінний), або ціннісний, що поєднує теорію і практику. Цінності – це перевага певних смислів і побудованих на цій основі способів поведінки. До цінностей суспільства належать лише ті позитивно значимі явища та їх властивості, що пов'язані із соціальним прогресом. Постійними на різних етапах розвитку суспільства є загальнолюдські цінності: порядність, чесність, гідність, ширість, справедливість, гуманність, толерантність та ін. У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. В основі *педагогічної аксіології* лежить розуміння і ствердження цінності людського життя, виховання, навчання, освіти в цілому і педагогічної діяльності (Н.Є. Мойсеюк). *Аксіологія* - наука, що визначає цілеспрямованість, систему цінностей, формулювання вимог до кінцевого продукту; філософське вчення про цінності. *Аналіз* — логічний прийом, метод дослідження, який полягає в мисленнєвому поділі предмета на елементи та дослідженні кожного елемента окремо як частини єдиного цілого.

Аналогія - метод пізнання, який базується на перенесенні властивостей відомого явища на невідоме.

Андрогогіка - розділ педагогіки, що вивчає процеси навчання та удосконалення дорослої людини впродовж усього її життя.

Багатоваріантність вищої освіти - створення в педагогічній системі вищої освіти умов вибору, надання кожному суб'єктові освіти шансу на успіх, стимулювання студентів до самостійного вибору; забезпечення розвитку альтернативного й самостійного мислення.

Багаторівневість вищої освіти - ступеневість вищої освіти, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям та інтересам людини. Момент завершення навчання на кожному етапі - якісна завершеність освіти.

Бар'єри педагогічного спілкування – перешкоди, які виникають у процесі встановлення викладачем контакту зі студентами. Соціальний бар'єр: зумовлений переважанням ролівої позиції педагога у системі педагогічної взаємодії; спостерігається навмисна демонстрація ним над вихованцями своєї переваги і свого соціального статусу. Фізичний бар'єр пов'язаний з неправильністю організації фізичного простору під час взаємодії, що призводить до ізольованості викладача, який ніби намагається сховатись за стіл, стілець. Смысловий (інтелектуальний) бар'єр виникає, коли зміст лекції, практичного заняття, мовні засоби його передачі не адаптовані викладачем до рівня сприйняття студентами, що призводить до зниження їхнього інтересу до предмету викладання, створює дистанцію у спілкуванні. Естетичний бар'єр виникає через несприйняття співрозмовником (студентом, викладачем) зовнішнього вигляду, особливостей міміки, жестикуляції. Емоційний бар'єр спричиняється невідповідністю полюсів емоцій викладачів та студентів. Невідповідність настроїв, наявність негативних емоцій призводить до деформації сприймання. Психологічний бар'єр (установки) виявляється як негативна установка, сформована на підставі попереднього досвіду, неспівпадання інтересів партнерів по спілкуванню. Типовими психологічними бар'єрами є страх перед аудиторією, поганий контакт, звуження функцій спілкування (переважає інформаційна), негативна установка на курс, групу, факультет, страх перед педагогічними помилками, наслідування.

Бінарна, подвійна система вищої освіти - представлена традиційним університетським сектором та окремим неуніверситетським сектором з чітко окресленою структурою. Перший

сектор базується на неогуманістичній концепції Гумбольта (Вільгельм фон Гумбольт стояв біля витоків створення у 1809-1810 рр. зразкового університету в Берліні. Певний час керував освітою в уряді Прусії): в основі діяльності університету мають бути принципи широкої автономії при державному фінансуванні; характерне самоуправління кафедр, акцент робиться на вільних дослідженнях без вузького практичного спрямування; відмінність університетської освіти від шкільної та професійної підготовки. Ці принципи стали засадовими для свободи викладання професорів і поєднання науки та навчання для студентів. Дана концепція сприяла створенню технічних університетів. Основні завдання ВНЗ неуніверситетського сектора, які мають професійно орієнтовані програми, є майже однаковими для більшості країн: запропонувати професійно орієнтовані та економічно вигідні типи освіти для задоволення потреб ринку; забезпечити потреби зростаючої кількості вступників без істотного збільшення урядових витрат на вищу освіту; запропонувати передусім програми, в яких викладання здійснюватиметься з частковим використанням результатів прикладних досліджень. В неуніверситетському секторі спостерігається диверсифікація кваліфікацій: запроваджено значну кількість нових програм для здобуття ступеня бакалавра, розроблено післябакалаврські курси; вони можуть завершуватись отриманням студентами національного ступеня чи ступенів із подвійною спеціалізацією. У цих закладах не пропонуються докторські ступені. Бінарна система вищої освіти властива більшості розвинених країн світу, де поряд з університетами функціонують численні спеціалізовані заклади вищої освіти (Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія тощо).

Виховання - спеціальна діяльність працівників освітньої установи, спрямована на формування в суб'єктів освіти системи переконань, етичних норм та інших якостей особистості, передбачених освітою, що отримується. Це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів. У широкому значенні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. У вузькому розумінні виховання є планомірним впливом на вихованців (за С.У. Гончаренком). Засобами виховання є приклад, наказ (вимога й заборона), переконання, привчання, навчання.

Вища освіта - це рівень освіти, який здобуває особа у ВНЗ у результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу освоєння змісту навчання, який ґрунтується на повноцінній середній освіті, неповній чи базовій вищій освіті відповідно до напрямку підготовки та спеціальності за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації. Освіченою людиною є особа, в якій наявні знання та вміння з основних сфер життєдіяльності, вона характеризується високим рівнем розвитку особистості; у неї сформовані світогляд та моральні принципи, поняття та почуття мають шляхетну та піднесену спрямованість.

Гра рольова — спільна групова гра, у якій учасники виконують різні соціальні ролі.

Гра сюжетна — гра, у якій відтворюються різні сюжети з реального життя, розповідей тощо.

Група — соціальна спільність людей, об'єднаних на основі ознак, що належать до спільно виконуваної діяльності, у тому числі й спілкування.

Гнучкість знань - знаходження варіативних способів застосування знання при зміні ситуації чи здатність запропонувати декілька способів застосування однієї і тієї ж ситуації

Ґрунтовність знань - тривале збереження в пам'яті та відтвореність знань за необхідних обставин.

Гуманізація - орієнтація освітньої системи на визначення особистості студента як найвищої цінності, на розвиток і становлення взаємодії між викладачем і студентом; на врахування прав кожної людини; збереження і зміцнення її здоров'я, культивування почуття власної гідності, розвитку особистісного потенціалу.

Гуманітаризація - орієнтація на засвоєння змісту освіти, залежного від його рівня і типу, що дає можливість розв'язувати головні соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; дозволяє майбутньому фахівцеві вільно взаємодіяти з представниками різних націй та народностей, будь-якого фаху, соціального статусу; добре знати рідну мову, історію, культуру; вільно володіти іноземними мовами, бути економічно та юридично грамотними.

Діяльнісний підхід – визнання діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості (її виховання, навчання, освіти).

Діяльність – внутрішня (психічна) та зовнішня (фізична) активність людини, яка регулюється усвідомленою метою. Основними компонентами діяльності є: суб'єкт з його потребами, мета діяльності, засоби реалізації мети, результат діяльності. Це система взаємодії суб'єкта зі світом, що постійно змінюється і в процесі якої формується, втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта (А.В. Петровський).

Діяльність педагогічна є одним із видів професійної діяльності, вона може бути представлена через змістову характеристику її компонентів: мета: формування особистості вихованця; суб'єкт: викладач, колектив науково-педагогічних працівників; об'єкт: студент, викладачі-колеги; сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу педагога на студентів); результати діяльності: рівень сформованості необхідних властивостей вихованців, відповідних знань, умінь та навичок.

Діяльність науково-педагогічна – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки фахівців вищої кваліфікації з усіх галузей, а також щодо формування особистості студента. Вона виконує навчальну, виховну та розвивальну функції, які визначаються цілями діяльності.

Диверсифікованість - широка різноманітність ВНЗ (за формою власності, галуззю), освітніх програм, органів управління.

Дидактика (гр. didacticos – той, хто повчає; didasko – той, хто вивчає) – складова загальної педагогіки, яка досліджує навчання на теоретичному рівні. Це педагогічна теорія, яка науково обґрунтовує зміст освіти, виявляє закономірності, які діють у процесі навчання, розкриває принципи навчання, визначає зміст, методи, засоби та форми організації навчання.

Дидактика вищої школи - це специфічна теорія навчання, яка враховує особливості мети, завдань, розвитку та функціонування процесу навчання у вищих навчальних закладах.

Дискусія (як метод навчання) - колективне обговорення проблеми, що підвищує інтенсивність та ефективність навчального процесу за рахунок активного включення студентів у колективний пошук істини.

Диференціація - відмінність, розподіл цілого на частини, ступені, рівні: розрізняють диференціацію функціональну (розширення функцій, що виконуються окремими елементами розвивальної системи) та структурну (виділення підсистем, які реалізують ті чи інші функції).

Диференціація вищої освіти - орієнтація вищої освіти на досягнення студентів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів та здібностей. Практичне втілення диференційованого підходу можливе різними способами: групування, об'єднання студентів за ознакою їх успішності; поділ навчальних дисциплін на нормативні та варіативні; складання індивідуальних планів навчання студентів.

Диференційоване навчання - спеціально організована пізнавальна діяльність, яка, враховуючи індивідуальні відмінності, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток кожного студента і передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм, прийомів і методів навчання відповідно до їхніх типологічних особливостей.

Діяльнісний підхід у навчанні – базується на наданні переваги формуванню професійних умінь та навичок (практичних та дослідницьких) студентів.

Діяльність - спосіб активного ставлення суб'єкта до світу, спрямованого на його доцільну зміну і перетворення. Специфічно людська, регульована свідомістю активність, зумовлена потребами і спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу та людини.

Досвід - результат взаємодії людини з об'єктивним світом: включає форми і результати практичної діяльності суспільства, трудові прийоми та навички, відкриті практикою закони людської діяльності і розвитку об'єктивного світу.

Доступність навчання - відповідність змісту, обсягу навчального матеріалу, методів і форм організації навчання віковим та індивідуальним особливостям студентів, рівневі їхньої попередньої підготовки, особливостям напряму чи спеціальності.

Експеримент педагогічний - спеціально організована перевірка того або іншого методу, прийому роботи для виявлення його педагогічної ефективності.

Задатки — окремі анатомо-фізіологічні особливості, які сприяють розвиткові здібностей.

Зміст освіти - це система наукових знань, практичних умінь та навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості (Н.П. Волкова). У традиційній педагогіці зміст освіти визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів та переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, що досягається у результаті навчально-виховної роботи. Він зорієнтований головним чином на знання як відображення духовного багатства людства, накопиченого протягом історичного розвитку. Знаннєво зорієнтований зміст освіти сприяє входженню людини у соціальне середовище, її пристосуванню до культурних, психологічних, соціальних факторів, забезпеченню її життєдіяльності. Особистісно зорієнтований зміст освіти спрямований на розвиток цілісної особистості: її природних особливостей (здоров'я, здібностей мислити, діяти), соціальних властивостей (бути громадянином, сім'янином, працівником), властивостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). За такого розвитку природних, соціальних, культурних засад особистості зміст освіти має загальнолюдську, національну та регіональну цінність (Н. Мойсеюк).

Знання – це факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини (за Н.П. Волковою). До *системи знань*, які засвоює студент під час навчання у ВНЗ, належать основні терміни, факти щоденної дійсності і наукові факти, основні закони науки, знання про способи діяльності, оцінні знання. Знання про навколишній світ (за Н.П. Волковою) поділяються на *теоретичні знання* (поняття, системи понять, теорії, гіпотези, закони і методи науки) та *фактичні знання, одиничні поняття* (знаки, цифри, букви, назви, події).

Емоції — особливий різновид психічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами і мотивами, які у формі безпосередніх переживань (задоволення, радості, страху, гніву тощо) відображають значущість ситуацій та явищ, що впливають на здатність індивіда щодо здійснення його життєдіяльності.

Емпатія — здатність людини співчувати і співпереживати, розуміти стан інших людей, готовність надавати їм посильну допомогу.

Закономірності навчання - об'єктивні, істотні, стійкі, повторювані зв'язки між компонентами процесу навчання; вияв основних законів дидактики, знаходять своє конкретне вираження в дидактичних принципах і педагогічних правилах, пов'язаних з ними.

Здібності— такі психічні властивості, котрі є умовами успішного виконання будь-якої однієї чи декількох діяльностей (Б.М. Теплов). Це індивідуально-психологічні особливості людини, від яких залежить засвоєння знань, умінь і навичок, а також успішність виконання різних видів діяльності.

Знання - результат процесу пізнання дійсності; адекватне її відображення у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, думок, теорій, законів, історії науки; на основі знань виробляються уміння та навички; цілісна і систематизована сукупність наукових понять про закономірності природи, суспільства та мислення; спосіб існування сутності об'єкта поза самим об'єктом; особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності.

Індивідуалізація вищої освіти – врахування та розвиток індивідуальних особливостей студентів у всіх формах взаємодії з ними в процесі навчання та виховання.

Інноваційні педагогічні ідеї – ідеї, котрі базуються на системі нових знань про процеси навчання, виховання, професійної підготовки студентів; вони містять невикористовувані раніше теоретичні підходи до розв'язання педагогічних проблем.

Інноватика педагогічна – галузь педагогічної науки, котра досліджує процеси оновлення педагогічної діяльності, її принципи, закономірності, методи та засоби; нововведення, головним показником якого є прогресивність розвитку освіти у порівнянні з традиційною та масовою практикою.

Інтеграція - процес і результат взаємодії елементів (із заданими властивостями), що супроводжується відновленням, установленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті чого формується зінтегрований об'єкт (система) з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів.

Інтуїція - здатність до безпосереднього усвідомлення істини без попереднього логічного обґрунтування.

Інформаційна технологія - система методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення та використання інформації користувачами цієї інформації: до складу їх входять апаратні, програмні та інформаційні компоненти.

Кваліметрія педагогічна - наука про вимірювання результатів педагогічного впливу на людину.

Кваліфікаційна характеристика - модель особистісного потенціалу працівника у зв'язку з описом його професійної діяльності.

Кваліфікація - рівень розвитку здібностей працівника, що дозволяє йому виконувати трудові функції певної міри складності у конкретному виді діяльності: визначається обсягом теоретичних знань і практичних навичок, якими володіє працівник, і є його найважливішою соціально-економічною характеристикою; це рівень професійної готовності до певного виду діяльності; категорія професійної освіти, яка свідчить про рівень навченості, підготовленості до виконання певного виду професійної діяльності.

Компетентність професійна - цілісний комплекс знань, умінь і навичок, психологічних особливостей (якостей), професійних позицій та акмеологічних інваріантів.

Конкретизація (у навчальній діяльності) - добір ілюстрацій, конкретних фактів для підтвердження загального теоретичного положення, правила, закону; дозволяє розкрити зміст наукових абстракцій шляхом включення їх у систему відповідних реальних фактів та відношень.

Контекстне навчання - навчання, за допомогою якого відбувається динамічне моделювання предметного та соціального змісту професії, котрою оволодівають студенти; причому формування професійно важливих якостей фахівця відбувається відповідно до логіки того технологічного процесу, який складає сутність його майбутньої діяльності; навчання, в якому за допомогою всієї системи дидактичних засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем «накладено» на канву цієї діяльності.

Контекстно-компетентнісний підхід: вища професійна освіта має бути орієнтована не лише на засвоєння знань, формування умінь та навичок, а й на формування проектної культури. У цьому виявляється здатність ВНЗ до використання продуктивних технологій підготовки фахівців: рефлексивного навчання; навчання методом кейсів, проектного навчання, методу спрямовуючих текстів тощо, які максимально моделюють реальну професійну діяльність (І.І. Вербицький).

Конфлікт – це відсутність згоди між двома або більше сторонами, особами, групами; зіткнення протилежних поглядів, позицій, інтересів (Т.В. Дуткевич). Це найгостріший спосіб вирішення суперечностей, що виникають в процесі взаємовідносин сторін (А.Я. Анцупов). Конфлікт у сучасному розумінні є складним, багатоплановим явищем. Назва походить від лат. *conflictus* – зіткнення.

Конформізм (від лат. подібний) – це процес змін аттит'юдів (ставлень), думок, сприйняття, поведінки індивіда в бік згоди з групою у відповідь на реальний чи уявний груповий тиск, коли не існує прямої вимоги погоджуватись з групою. Конформізм досліджували Музафер Шериф (Sherif, 1936), Соломон, Аш (Asch, 1951). Конформізмом, конформністю, також є властивість особистості, схильної до конформності. Це здатність людини, групи, етносу підпорядковуватись владі іншої людини, групи тощо; некритичне схвалення людиною чужої думки, супроводжуване нещирою відмовою від власної точки зору.

Концепція - система поглядів на те чи інше явище, процес; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, подій; основна ідея будь-якої теорії, головний задум; одна з форм, засобами якої викладається основний погляд, провідний задум, теоретичні вихідні принципи побудови педагогічного процесу чи педагогічної системи; форма та засіб наукового пізнання, що є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії.

Креативність – творчі можливості людини, які можуть виявлятися в особливостях її мислення, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності; це здатність (здібність) породжувати множинність різноманітних оригінальних ідей за нерегламентованих умов діяльності. К. у вузькому значенні – це дивергентне мислення, особливістю якого є різноспрямованість та варіативність пошуку різних, рівною мірою правильних шляхів вирішення тієї самої ситуації.

Кредити ECTS – є числовим еквівалентом оцінки, яка призначається розділам курсу для окреслення обсягу навчального навантаження студентів.

Критерій - розпізнавальна ознака; мірило істини, яке визначає, оцінює предмет чи явище.

Колектив — група людей, об'єднаних спільною діяльністю, єдиними завданнями, підпорядкованими цілям суспільства. Специфічна психологічна відмінність колективу від інших груп полягає в тому, що міжособистісні взаємини у ньому опосередковані суспільно цінним і особистісно значущим змістом спільної діяльності. Колектив – це найвищий рівень розвитку групи.

Компетентнісний підхід - виявляється у спрямованості педагогічного процесу у ВНЗ на формування компетентного фахівця, здатного якісно та продуктивно діяти у певній професійній сфері.

Компетентність – це інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, сформована на основі його знань, умінь, навичок, особистісних моральних якостей та цінностей, здібностей та досвіду діяльності. Компетентність складається з окремих компетенцій (інтегрований результат опанування змісту вищої освіти, що виражається в готовності студента використовувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності у конкретних ситуаціях - життєвих та професійних - для розв'язання теоретичних і практичних завдань).

Лідер студентської групи - студент, який відповідає психологічним очікуванням групи. Його можна ідентифікувати за такими ознаками: більш висока активність та ініціативність при вирішенні групою спільних завдань; більш виражена здатність щодо впливу на інших членів студентської групи; більша відповідність поведінки соціальним установкам, цінностям і нормам, прийнятим у даній групі; більша вираженість особистісних якостей, еталонних для даної групи.

Майстерність — сукупність знань, умінь та навичок, тобто найскладніших систем тимчасових зв'язків, котрі виникають у мозкові у процесі життя як результат навчання у широкому смислі слова (Б.М. Теплов).

Методи виховання — способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування в останніх певних психологічних якостей та форм поведінки. Розрізняють такі основні групи методів виховання: формування свідомості особистості (понять, поглядів, переконань, ідеалів); організації діяльності та спілкування, нагромадження досвіду поведінки; стимулювання і мотивації діяльності та поведінки; контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності та поведінки.

Методика - сукупність способів, прийомів, засобів доцільного виконання якої-небудь роботи, є втіленням не стратегії, а тактики наукового пізнання; галузь педагогічної науки, що досліджує особливі підходи до навчання окремих навчальних дисциплін.

Методологія - наука про методи, що розглядає внутрішні механізми, логіку руху та організації знання; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; сукупність прийомів досліджень, що їх застосовують у будь-якій науці; система принципів, норм і способів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про шляхи досягнення істинного значення й оптимального практичного ефекту; сукупність методів, способів, прийомів, їх визначена послідовність, схема розробки наукового дослідження.

Методологія науки - вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання; сукупність прийомів дослідження, що застосовуються певною наукою; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Міжпредметні зв'язки - дидактичний принцип та умова встановлення взаємозв'язку між різними навчальними дисциплінами, предметами, які вивчаються у певному навчальному закладі.

Мислення — процес опосередкованого та узагальненого пізнання людиною предметів та явищ навколишньої дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Мовлення внутрішнє — мовлення, яке виконує психологічно внутрішні функції (мислення, планування діяльності, розуміння мови інших, підготовка мовного спілкування тощо); мовлення про себе, з характерною прихованою артикуляцією мовних звуків, стислістю, уривчастістю, значним смисловим навантаженням окремих слів тощо.

Моделювання – один із методів пізнання та перетворення світу; дослідження об'єктів пізнання за допомогою їх моделей, а також побудова й вивчення моделей реальних явищ;

метод пізнання явищ і процесів, який ґрунтується на теоретичній чи експериментальній заміні об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю).

Модель фахівця - узагальнений перелік якостей, який відображає професіоналізм у відповідній сфері людської діяльності: є еталоном, зіставлення з яким дозволяє виявити міру наближення окремих осіб до бажаного рівня професіоналізму, узагальнений зразок професіонала, який є кінцевою метою діяльності професійної школи та відповідає всім вимогам практики з урахуванням тих змін, які прогноуються в недалекому майбутньому

Мотив — спонукальна причина діяльності людини, те, заради чого вона здійснюється. У ролі М. можуть виступати потреби, інтереси, потяги, емоції, установки, ідеали тощо. Від М. треба відрізнати мотивування, тобто висловлювання людини, які пояснюють спонукальні причини її дій та вчинків через ті чи інші об'єктивні та суб'єктивні обставини.

Мотивація - система взаємопов'язаних і взаємопід- порядкованих мотивів діяльності особистості, що свідомо визначають лінію її поведінки: залежить від характеру етичної свідомості, ціннісної орієнтації, рівня загальної культури, здатності до критичного осмислення ситуації, вольових якостей людини.

Навчальне середовище - штучно побудована система, структура та складові якої сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу.

Навчальний процес - конкретний вид цілісного педагогічного процесу, який реалізує цілі освіти, виховання та загального розвитку особистості в специфічних організаційних формах навчання, таких як лекція, навчальне заняття, екскурсія тощо; характеризується активною взаємодією, спеціально створеною спілкуванням викладачів та студентів, а джерелом його розвитку є суперечності, що виникають між вимогами до об'єктів навчання та рівнем їхніх реальних навчальних можливостей.

Неперервність освіти - постійний процес освіти та самоосвіти людини протягом усієї життєдіяльності у зв'язку з постійними змінами в її житті та діяльності.

Нові інформаційні технології в освіті - технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на застосуванні обчислювальної та інформаційної техніки і спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення.

Освіта - спеціально організована система необхідних для розвитку людини умов; процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок у ході організованого навчання; рівень розумового розвитку особистості та її професійної кваліфікації.

Освіта випереджувальна - освіта, зміст якої сформовано на основі передбачення перспективних вимог до людини як суб'єкта різних видів соціальної діяльності.

Навичка — сформована і автоматично здійснювана дія, яка не потребує для виконання свідомого контролю і спеціальних вольових зусиль.

Навчання – цілеспрямований процес передачі та засвоєння знань, формування умінь та навичок і способів пізнавальної діяльності студента. Навчання є двостороннім процесом, оскільки складається з двох взаємопов'язаних видів діяльності - діяльності науково-педагогічного працівника (викладання) та діяльності студента (учіння). *Викладання* являє собою процес організації та управління викладачем пізнавальною діяльністю студентів. *Учіння* є процесом пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на засвоєння системних знань, набуття індивідуального досвіду пізнання, формування умінь самостійного оперування ними.

Наслідування — свідоме або неусвідомлене відтворення людиною досвіду інших людей, зокрема їх манер, рухів, вчинків та дій.

Научування — стійка доцільна зміна діяльності, яка виникає завдяки попередній діяльності та безпосередньо не зумовлена вродженими фізіологічними реакціями організму.

Обдарованість — сукупність у людини тих задатків, котрі є природною передумовою розвитку здібностей.

Огруплення мислення - такий режим мислення, який виникає в людей у тому випадку, коли пошуки консенсусу стають настільки домінуючими для згуртованої групи, що вона схильна відкидати реалістичні оцінки альтернативного способу дій (Ірвін Джаніс). Ірвін Джаніс виявив основні *симптоми огруплення мислення*, вони є наслідком колективних спроб зменшення дисонансу від наявності суперечностей думок членів групи і прагнуть захистити свої позитивні групові почуття.

Освіта – це система, процес і результат виховання, навчання та розвитку особистості (за В.І. Загвязинським); це обсяг систематизованих знань, умінь та навичок; необхідна умова підготовки людини до життя та праці (за Коротким педагогічним словником пропагандиста); це процес оволодіння системою знань основ наук та відповідних їм умінь і навичок, формування наукового світогляду і розвиток пізнавальних сил і здібностей (за М.А. Даниловим, Б.П. Єсіповим); процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при яких вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання (означення XX-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО).

Особистість — 1) людський індивід як суб'єкт міжособистісних і соціальних відносин та свідомої діяльності; 2) системна соціальна якість індивіда, яка формується у спільній діяльності та спілкуванні й відображає представленість у ньому суспільних відносин.

Педагогічна закономірність - об'єктивно повторювана послідовність явищ. Основними педагогічними закономірностями, характерними для педагогічної системи вищої освіти (за В.М. Галузинським та М.Б. Євтухом М.Б.), є: процес формування особистості студента (під час його навчання, виховання, розвитку) є єдиним і взаємоузгодженим; виховання, навчання, освіта студента, його трансформування у фахівця є історично зумовленим соціальним процесом; професійно-педагогічна діяльність викладача і навчальна діяльність студента є взаємозумовленими і взаємозалежними.

Педагогічна ідея – новий напрям думки, твердження або розгорнута модель, що відображає ті чи інші стосунки, зв'язки реальної дійсності ВНЗ. Набуваючи самостійного характеру, ідеї можуть об'єднуватись у педагогічні концепції, частково доповнюючи педагогічну теорію.

Педагогічна концепція – система критичних поглядів на реальну дійсність ВНЗ та відповідного пошуку й пропозиції нових конструктивних ідей. Педагогічна концепція повинна підкріплюватись дослідженнями та емпіричними даними.

Педагогічна теорія – система науково-педагогічних знань, яка описує й пояснює елементи реальної педагогічної діяльності у ВНЗ. Її складовими є педагогічні ідеї, педагогічні поняття, педагогічні концепції, педагогічні закономірності та педагогічні принципи. Теорія узагальнює їх в окремих явищах. На основі теорії будується методика навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Педагогічна технологія – це сукупність способів, прийомів, процедур, які забезпечують продуктивну взаємодію суб'єктів освітнього процесу і спрямовані на досягнення запланованого результату. Дані визначення дозволили Е.Ф. Зеєру запропонувати такий *зміст розвивальної освітньої технології*: це упорядкована сукупність дій, операцій та процедур, спрямованих на розвиток особистості студента, які інструментально забезпечують досягнення діагностованого та прогнозованого результату в професійно-педагогічних ситуаціях, котрі утворюють інтеграційну єдність форм та методів навчання при взаємодії студентів і викладачів у процесі розвитку індивідуального стилю діяльності.

Педагогічний процес – одна з основних категорій педагогіки вищої школи. Це внутрішньо логічно пов'язана сукупність процесів, які у своїй багатогранності й складності трансформують досвід людства, його знання, цінності, надбання й особистісні якості,

настанови, риси студентів, їхню освіченість та ідейність, культуру й здібності, звички й характер (тобто у педагогічному процесі об'єктивне, соціальне переходить у суб'єктивне, індивідуально-психічне надбання людини). Педагогічний процес є цілісним, оскільки в ньому органічно поєднуються процеси навчання, виховання, розвитку та професійної підготовки.

Педагогічний процес у ВНЗ – цілеспрямована, мотивована, доцільно організована, змістово забезпечена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності та суспільного життя.

Переконання — процес і результат набуття людиною впевненості у правильності власних суджень і висновків, яка підкріплюється посиленнями на відповідні факти та аргументи.

Перцепція — відображення об'єктів і явищ у свідомості людини за допомогою органів чуттів.

Поняття - форма мислення, що відображає предмети та явища дійсності у вигляді сукупності їх загальних і відмінних ознак; виступає основним засобом формування та акумуляції досягнутих людиною наукових і практичних знань; носії понять - слова і терміни; зміст поняття - відображена у свідомості сукупність суттєвих ознак предмета чи ряду однорідних предметів; обсяг поняття - відображений предмет чи сукупність предметів, суттєві ознаки яких зафіксовані в даному понятті.

Почуття — відображення у свідомості людини її ставлення до дійсності при задоволенні чи незадоволенні вищих потреб; стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, котрі відображають значення цих явищ у зв'язку з її потребами та мотивами; це вищий продукт розвитку емоційних процесів у соціальних умовах.

Принципи навчання - система вимог, дотримання яких забезпечує ефективність навчального процесу.

Пристаювання та прибудови у професійно-педагогічному спілкуванні (за В.А.Кан-Каликом) – це система психологічних, мимічних, мовних, рухових прийомів для організації структури спілкування, що адекватна завданню, яке розв'язується. Використовується «м'язова змобілізованість», прибудови, зміна тональності мовлення, дистанції, форми взаємодії.

Прибудова – мимовільне пристосування людиною свого тіла для впливу на зовнішній об'єкт, щоб підпорядкувати його своїм потребам. П.М.Єршов, теоретик театру, використовував це поняття для аналізу 3-х видів впливу на людину. «*Прибудова знизу*» – властива педагогам, які самі звикли підкорятися, є соціально не захищеними. «*Прибудовуючись*» у спілкуванні, вони пояснюють, очікуючи розуміння, підбадьорюють, просять. «*Прибудова згори*» властива тим людям, які звикли давати вказівки. Вони самостійні, самовпевнені. Прибудовуючись згори, вони не цікавляться, чи їх слухають, докоряють, диктують, наказують. «*Прибудова поруч*» – дія нарівні, людина за такої позиції пізнає, стверджує.

Провідна діяльність — вид діяльності, в якій найбільшою мірою формуються якісні зміни особистості на певному етапі.

Проекція — механізм особистісного сприйняття, що полягає в неусвідомленому приписуванні іншій людині власних мотивів, переживань та якостей.

Професійна готовність студента – особистісна якість і суттєва передумова ефективності діяльності випускника ВНЗ; професійно важлива якість особистості, котра є складним психологічним утворенням, що включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний компоненти. Суттєвою складовою професійної готовності є психологічна готовність: стійкі установки, мотиви, риси характеру, психічні стани (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Професійна діяльність – різновид (рід) праці, наслідок її диференціації; успіх професійної діяльності передбачає володіння її операційним, організаторським, психологічним та моральним аспектами, а також узагальненими професійними знаннями та готовністю до

реалізації оптимальних способів виконання трудових завдань (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Професійна зрілість свідчить про сформованість особистісного контуру, про ступінь усвідомлення особистістю своїх можливостей і потреб, вимог, котрі висуваються до неї. Для професійно зрілої особистості характерне вміння співвідносити свої можливості, потреби та професійні вимоги, обирати оптимальну стратегію професійного становлення. Професійна зрілість є провідним *показником* становлення суб'єкта професіоналізації.

Професійна ідентичність свідчить про значення для індивіда професії та професіоналізації у цілому як засобу задоволення своїх потреб та реалізації, розвитку потенціалу. Вона оцінюється на основі суб'єктивних показників: задоволеність працею, професією, кар'єрою, собою; професійна самооцінка, індекси самореалізації та самоактуалізації особистості.

Професійна придатність — сукупність психологічних та психофізичних особливостей людини, необхідних та достатніх для досягнення нею за наявності спеціальних знань, умінь та навичок, соціально визначеної ефективності праці. Компонентом змісту поняття П.п. є також задоволення, яке переживає людина у процесі самої праці та при оцінці її результатів.

Професійна продуктивність характеризує ефективність професійного розвитку особистості та ступінь відповідності результатів її діяльності соціально-професійним вимогам. Вона оцінюється на основі *показників* продуктивності, якості та надійності.

Професійно-педагогічне спілкування – це система (прийоми і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин з допомогою комунікативних засобів.

Професіограма - опис професії чи групи професій за різними критеріями (технологічні, економічні, педагогічні, медичні, психологічні); містить опис професійних функцій, що виконуються фахівцем відповідного профілю, на основі яких складається остаточний перелік організаційних, психологічних, фізіологічних, фізичних вимог до виконавця; конкретизує найбільш важливий, обов'язковий склад професійної діяльності, визначає базові якості.

Професіоналізм – високий рівень готовності до виконання завдань професійної діяльності; професіоналізм дозволяє досягти значних якісних та кількісних результатів праці при менших затратах фізичних та розумових сил на основі використання раціональних прийомів виконання завдань; професіоналізм фахівця виявляється у систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності. Досліджуючи професіоналізм, акмеологи особливого значення в ньому надають самодіагностиці, самокорекції, саморозвитку, самомотивуванню. Передумовою досягнення професіоналізму є достатньо високий розвиток професійно важливих якостей особистості, її спеціальних здібностей (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович).

Рефлексія — самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями і думками.

Рефлексивно спрямована технологія case study – методика аналізу кейсів – конкретних ситуацій (англ. case – випадок). Аналізуються приклади, за допомогою яких студенти навчаються уникати помилок, допущених у практичній діяльності іншими людьми. Пропонуються ситуації з вихідними умовами, вимагається знайти варіант рішення, або внести корективи в наявне. Дана методика сприяє формулюванню загальних висновків на основі окремих прикладів (спочатку, у перші роки ХХ–го століття використовували для підготовки юристів та медичних працівників). У сучасних умовах активно використовується у сфері підготовки фахівців з менеджменту та маркетингу. *Кейси розробляються* на основі таких *принципів*: відповідність меті професійної освіти; максимальна наближеність до дійсності; завдання мають бути дібрані таким чином, щоб можна було користуватись різними шляхами для їх вирішення.

Сенситивність — підвищена чутливість людини в певні періоди розвитку до тих чи інших чинників.

Сітьовий (багатомірний) підхід розглядається в освіті як альтернатива системному підходу (Г.А. Бєрулава). Він виявляється у структуруванні психолого-педагогічних явищ, процесів на основі певних логічних підстав. Ці явища об'єднуються «безсистемно» на ціннісно-смысловій основі. Інструментом реалізації даного підходу є побудова логічно-смыслових моделей, які являють собою багатомірне відображення різнорівневого знання (В.Е. Штейнберг). За такого підходу важливого значення набувають смыслоутворювальні зв'язки та відношення. Такі логічно-смыслові моделі складаються з різнорідних елементів знань у згорнутій формі, які об'єднані за допомогою координат у смыслові групи. Частина елементів виконує ілюстративну функцію, однак усі вони утворюють семантично пов'язану систему, котра демонструє міждисциплінарний характер досліджуваного явища. Прикладом може бути розгляд особистості як тематичного ядра особистісно розвивальної освіти: спроектована її логічно-смыслова модель стала основою побудови змісту та технології професійної освіти, а також визначення критеріїв оцінки якості освіти.

Синергетичний підхід: назва походить від поняття «синергетика» – міждисциплінарний напрям досліджень складноорганізованих еволюціонуючих систем, який виник на початку 70-х рр. ХХ ст., пов'язаний з іменами І. Пригожина, Г. Хахена. Синергетика ставить за мету пізнання загальних принципів сомоорганізації систем різної природи – від фізичних до соціальних, котрі мають такі властивості: відкритість, нелінійність, нерівнозначність. Предметом синергетики є прямі й зворотні переходи систем від стабільності до нестабільності, від хаосу до порядку, від руйнування до створення (Є.С.Рапацевич). Синергетичний підхід використовується у психології вищої школи при дослідженні відкритих, нелінійних, саморозвивальних, самоорганізуючих систем. Такими системами є педагогічні (наприклад, система вищої освіти України, система вищої технічної освіти, система професійної підготовки за напрямом, спеціальністю). *Відкритість* даних систем виявляється в постійному обміні інформацією; їм властиві: *саморозвиток*, оскільки вони змінюються під впливом внутрішніх суперечностей, факторів та умов; *самоорганізованість* - упорядковуються спонтанно, переходячи від хаосу до порядку; *нелінійність*: є багатоваріантними та незворотніми у своєму розвитку.

Система - сукупність взаємопов'язаних елементів, що функціонують як єдине, цілісне; порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємозв'язком частин чогонебудь; сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; сукупність взаємопов'язаних частин, яка утворює певну цілісність, єдність. *С.* - «упорядковані множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільним функціонуванням, спільністю мети і єдністю управління, що виступає у взаємодії із середовищем як цілісна сутність» (Т.А. Ільїна).

Система відкрита - система, доступна для проникнення в неї потоків речовин, енергії, інформації (система вищої освіти є відкритою системою).

Системи педагогічні - це системи з активною поведінкою, котра передбачає перетворення оточення відповідно до наявних потреб і цілей. Педагогічні системи – це системи, що розвиваються, оскільки вони тісно пов'язані із соціальним, науковим прогресом; розвиваються не стихійно, зміни, що відбуваються в них, мають упорядкований характер завдяки управлінню, яке представлене власними органами та механізмами управління, а тому вони є системами самокерованими. Поняття «педагогічна система» до обігу введено Н.В.Кузьміною. Це «множина взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання підростаючого покоління

та дорослих людей». Автору даної концепції належить розробка моделі педагогічної системи з яскраво вираженою структурою та функціональною взаємодією.

Системний підхід - напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. У педагогіці системний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими є сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання (С.У. Гончаренко). Системний підхід – це розгляд відносно самостійних компонентів педагогічного процесу, виховного, навчального, освітнього процесів не ізольовано, а у взаємозв'язках, у системі з іншими; виявлення інтегративних системних властивостей і характеристик, які відсутні в окремих компонентах, що складають систему.

Смисл особистісний — значення, якого набуває певний об'єкт, подія, факт чи слово для конкретної людини як результат її життєвого досвіду. Поняття С.о. увів О. Леонтьєв.

Соціалізація особистості — процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм, цінностей, що надає йому можливість успішно включитись у життя певного суспільства.

Соціальна ідентифікація – процес співвіднесення індивідом себе з нормами групи, суб'єктивне переживання своєї соціальної групової залежності.

Соціальна категоризація – це когнітивний процес упорядкування індивідом, зокрема й студентом, свого соціального оточення шляхом розподілу соціальних об'єктів по групах, що мають подібність за значимими для людини критеріями.

Соціальна роль — система норм, форм і правил поведінки, що очікуються від людини, яка посідає певне місце у суспільстві чи у соціальній групі.

Соціальна ситуація розвитку — особливе поєднання співвідношення внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов, типове для кожного вікового етапу, яке зумовлює динаміку психічного розвитку впродовж відповідного вікового періоду і нові якісно своєрідні психологічні утворення, що з'являються на момент його завершення.

«Соціальне паразитування», або ефект «соціальних лінощів» - виявляється в тому, що студенти, задіяні в колективних формах роботи, докладають менше зусиль для реалізації спільної мети, ніж у випадках індивідуальної відповідальності. Групова ситуація зменшує страх оцінки. Наприклад, політолог Джон Суїні (John Sweeney, 1973), зацікавившись політичними наслідками соціального паразитизму, провів експеримент зі студентами штату Техас (США). Він виявив, що студенти крутили педалі велотренажера більш інтенсивно (судячи по вихідній електричній потужності), коли думали, що за ними спостерігають індивідуально, а не сумують потужність, розвинуту всіма «велосипедистами». В умовах групових дій люди схильні бути «зайцями»: це особи, які отримують яку-небудь вигоду від групи, але мало дають їй на заміну (Девід Майерс).

Спілкування педагогічне — система соціально-психологічної взаємодії викладача і студентів, вчителя та учнів, зміст якої становлять обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховних впливів, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних (вербальних і невербальних) засобів.

Спрямованість особистості — стійка домінуюча система мотивів (інтересів, переконань, ідеалів, смаків тощо), в яких виявляються потреби людини.

Стандартизація вищої освіти - орієнтація педагогічної системи вищої освіти на реалізацію стандартів вищої освіти.

Стереотипізація — механізм міжособистісного пізнання, що полягає у сприйнятті людей через призму притаманних їм стійких еталонів (стереотипів).

Стиль педагогічного спілкування — індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога з вихованцями; усталена система способів та прийомів, які використовуються педагогом для встановлення взаємодії. Особливості стилю визначаються особистісними якостями педагога та параметрами ситуації взаємодії. В основі стилю — ставлення педагога до вихованців та володіння ним організаторською технікою.

Тезаурус - словник, що відображає семантичні зв'язки між смисловими елементами даної мови; впорядкована множина базових понять з предмета, його розділу, теми в теорії педагогіки.

Тези - положення, що стисло викладають які-небудь ідеї, основні думки лекції, доповіді, твору, документа.

Уміння - здатність якісно виконувати певні дії та успішно справлятися з діяльністю, що містить ці дії. Уміння є усвідомленими діями, що виконуються на основі знань.

Унітарна система вищої освіти: єдина система вищої освіти, представлена університетами чи прирівняними до них закладами вищої освіти. Такі ВНЗ пропонують студентам навчання за загальними академічними ступенями та за професійно орієнтованими різномісними різної тривалості програмами. До цієї системи входять лише університети, частка інших ВНЗ є незначною. Унітарну систему вищої освіти представляють ВНЗ Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії. Окремі вчені з даного переліку виокремлюють країни, що мають так звані «інтегровані» університети, до яких увійшли спеціалізовані середні та ВНЗ (Швеція, Іспанія та країни колишнього соціалістичного табору).

Установка - готовність до певної активності, зумовлена наявністю потреби та об'єктивної ситуації її задоволення. Як нетривалий процес і стан У. є виразом уваги, а як якість особистості (фіксована У.) — її спрямованості.

Учіння - діяльність людини, основна мета якої — засвоєння знань, умінь, навичок, набуття соціального досвіду.

Уява - психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на основі її попереднього досвіду.

Форма (у дидактиці) - спосіб існування навчального процесу, оболонка для його внутрішньої суті, логіки та змісту.

Форма організації навчання – це зовнішній прояв узгодженої діяльності викладача та студента, який виявляється у певному порядку та режимі. Форми організації навчання є соціально зумовленими і вдосконалюються з розвитком дидактичних систем. У ВНЗ існує лекційно-семінарська система організації навчання. Основною формою є *лекція* – стрункий систематичний і системний виклад певної наукової проблеми або її частки; лекція має відповідні дидактичні завдання: ознайомлення зі змістом, принципами, закономірностями законами, історією науки; спрямування міркувань студентів для подальшої самостійної роботи. Дидактичною метою практичних занять є детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формування умінь і навичок їх практичного застосування через індивідуальне виконання завдань. Основними функціями практичних занять (за І.І.Кобиляцьким) є: формування інтелектуальних умінь і навичок планування, аналізу та систематизації, оволодіння науковим апаратом з джерелами. Практичне заняття проводиться зі студентами однієї академічної групи. У системі професійної підготовки студентів ефективною формою організації навчального процесу є лабораторне заняття, під час якого студенти під керівництвом викладача проводять природничі або імітаційні досліди, таким чином підтверджуючи окремі теоретичні положення навчальної дисципліни. Дидактичною метою такого заняття є поглиблення та уточнення знань, отриманих під час лекцій чи в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь і навичок планування,

аналізу, систематизації; формування та розвиток практичних умінь щодо роботи з лабораторним обладнанням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою.; набуття первинного досвіду організації виробництва та управління ним. Лабораторні роботи проводяться зі студентами у складі поділу академічної групи на підгрупи.

Форма педагогічна - це стійка завершена організація педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів.

Формування - організаторська діяльність педагога в процесі виховання, освіти, навчання студентів.

Формування особистості - це становлення людини як соціальної істоти, яке відбувається в результаті впливу середовища, виховання на внутрішні сили розвитку. Це зміни (удосконалення) динамічної структури особистості, головним чином її змісту у результаті зовнішніх впливів (за Є.С. Рапацевичем).

Цінності — те, що людина особливо цінує в житті, чому надає особливий, позитивний життєвий смисл.

Якість вищої освіти – сукупність властивостей особи з вищою освітою, що виражає її професійну компетентність, її ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість та обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства. *Якість освіти визначають*: ступінь відповідності цілей і резервів освіти як на рівні конкретної системи освіти, так і на рівні окремої освітньої установи; відповідність між різними параметрами в оцінці результату освіти окремої людини (між якістю знань, ступенем сформованості відповідних умінь та навичок, розвиненістю відповідних творчих та індивідуальних здібностей, властивостей особистості та її ціннісних орієнтацій); ступінь відповідності теоретичних знань і вмінь їхньому практичному використанню в житті й професійній діяльності; ступінь розвитку потреби людини в постійному відновленні своїх знань, розвиткові умінь та безупинному їх удосконаленню.

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовна схема для аналізу наукової статті.

1. Дані про статтю (Назва статті, автор (автори), видання, рік і номер журналу, сторінки, ел.ресурс)

2. Актуальність та новизна поглядів автора статті.

(Орієнтовними ключовими фразами можуть бути:

У даній статті автором визначено місце та роль .....

Вчений доводить, що .....

Науковець зазначає, що .....

Автором обгрунтовано та схематично зображено чинники, які впливають на ефективність .....

На думку вченого.....

Важливим питанням, на думку дослідника є.....*та інші*).

3. Головна ідея статті.

4. Можливість практичного застосування пропозицій авторів.

5. Для якої аудиторії буде корисною дана стаття.

6. Особисті висновки та враження від опрацьованої статті.

7. Автор роботи.

Додаток В.

Карта методичної розробки лекційного заняття

Найменування дисципліни

Тема лекції (відповідність програмі): : Викладач вищого навчального закладу як організатор навчально-виховного процесу.

Аудиторія (академічна група, в якій проводиться заняття): студенти I курсу магістратури,

Мета: Ознайомити студентів зі специфікою педагогічної діяльності викладача ВНЗ, вимогами до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей. Формувати у студентів поняття педагогічного такту та педагогічної культури викладача ВНЗ. Виховувати повагу до професії педагога.

Організаційна форма лекції: Оглядово-установча лекція

Обладнання: ТЗН(презентація)

План лекції: 1.Поняття про педагогічну діяльність та її структуру. Особливості науково-педагогічної діяльності (функції, зміст, система компетенцій)

2.Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника та його професійних якостей і здібностей.

3.Типологія особистості науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, педагогічний професіоналізм, педагогічні здібності, педагогічна культура.

Література:

1.Алексюк А.А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К., 1998.

2.Бобрицька В.І., Жильцов О.Б. Вища педагогічна освіта: теорія і практика проектування: навч.метод.посібник –Полтава: Скайтек, 2011.-56 с.

3.Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 316 с.

4.Волкова Н.П. Педагогіка. – К.: Академія, 2002 – 575 с.

5.Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. – К.: Знання, 2005.

Опорний конспект змісту лекції:

1.*Організаційний момент.*

2.*Оголошення теми, мети та завдань.*

3.*Актуальність даної теми для слухачів та зв'язок з попереднім матеріалом.*

4.*Актуалізація опорних знань студентів.*

5.*Виклад основного матеріалу.*

6.*Підсумок*

7.*Висновки*

8.*Домашнє завдання*

9.*Література.*

Додаток С

Карта методичної розробки семінарського заняття

Дисципліна

Аудиторія

Тема: Психічні процеси

Мета: ознайомити студентів з особливостями перебігу психічних станів людини, вираження її емоцій та почуттів, вольової діяльності.

(навчальна, виховна, міжпредметні зв'язки). При визначені цілей використовують терміни, що відображають кінцевий результат пізнавальної діяльності власне студента. «Знати», «засвоїти», «вміти», «оволодіти», «ознайомитися» всього цього має навчитися студент.

Методичне забезпечення заняття: (наочні посібники, роздатковий матеріал, технічні засоби, література)

Форма організації семінару: розгорнута бесіда на основі плану.

Основні поняття:

Емоції – це реакції людини і тварин на дію внутрішніх та зовнішніх подразників, що мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення і пов'язані із задоволенням або незадоволенням біологічних потреб.

Почуття – це відображення у свідомості людини її ставлень до навколишнього, що виникає про задоволенні або незадоволенні соціальних потреб.

Переживання – це форма виявлення ставлення людини до певного предмета чи явища об'єктивної дійсності.

Хід заняття:

Організаційний момент (Оголошення теми, мети, завдань)

1. Підготовчий етап. (5 хв.) Зацікавити студентів проблемою емоційної сфери особистості, налаштувати їх на творчу самостійну роботу над темою.

2. Перевірка Д/З. Написання дидактичного тесту з метою перевірки засвоєння бази знань із теми. (15 хв.)

Завдання для дидактичного тесту:

1. Чи є емоції у тварин:

а) так;

б) ні?

2.. У якому з варіантів названі види емоцій:

а) прості, складні;

б) стенічні, астеничні; .....

3. Основний етап. Обговорення питань теми. (20 хв.)

Питання

1. Загальна характеристика емоцій та почуттів. Роль емоцій у професійній діяльності спеціаліста.

2. Класифікація та форми переживання емоцій та почуттів.

3. Сутність і класифікація психічних станів особистості.

Студенти поділяються на 4 групи, відповідно до кількості завдань. Відбувається обмін думками в підгрупах. Презентація відповідей на питання та їх обговорення. (20 хв.) методом «Мозкового штурму».

Робота в групах (15 хв).

Розгляд психологічних ситуацій. Обговорення .

4. *Заключний етап* Підведення викладачем підсумків роботи на семінарському занятті та виставлення оцінок. (5 хв.) Озвучення питань та літератури до теми наступного семінарського заняття та завдань для самостійної роботи. (10 хв.)

Домашнє завдання:

- конспект лекції;
- підготувати повідомлення на тему (вказати тему);
- виписати зі словника поняття (перерахувати поняття).

Питання для наступного семінарського заняття:

1. Загальна характеристика волі.
2. Функції волі: емоційно-вольова регуляція поведінки.
3. Вольові якості особистості та їх прояв у професійній діяльності спеціаліста.
4. Особливості виховання вольової активності людини.

Література для підготовки до наступного семінарського заняття:

1. Бех І.Д. Від волі до особистості. - К.: Україна-Віта, 1995.
2. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции. -М.: Изд-во МГУ, 1991.
3. Ильин П.М. Психология воли. – СПб.: Изд-во «Питер-Ком», 2000.
4. Рувинский Л.И., Хохлов С.И. Как воспитывать волю и характер. – М: Просвещение, 1986.

Укладачі: Погоріла С.Г., канд. пед. наук
Тимчук І.М. канд. пед. наук

Методичні вказівки.: Методика викладання у вищій школі: Методичні вказівки для підготовки до практичних занять (Частина 1)
для студентів галузі знань 10 «Природничі науки»
спеціальності: 101 «Екологія та охорона навколишнього середовища»
(ОКР магістр)
за кредитно-трансферною системою організації навчального процесу
Біла Церква, 2018. 61 с.